

Maaseudun ikäihmisten asuntoja korjaamassa

**Työkaluina kartoittava kotikäynti,
korjaustarpeiden selvittäminen
ja yhteissuunnittelu**

HELI MÄNTYLÄ
IRENE ROOS

Maaseudun ikäihmisten asuntoja korjaamassa

Työkaluina kartoittava kotikäynti, korjaustarpeiden selvittäminen ja yhteissuunnittelu

Heli Mäntylä
Irene Roos

TTS tutkimuksen raportteja ja oppaita 35

ISBN 978-951-788-400-6

ISSN 1797-1659

Nurmijärvi 2008

TTS
PL 5 (Kiljavantie 6)
05201 RAJAMÄKI

Julkaisusarja ja numero TTS tutkimuksen raportteja ja oppaita 35
Julkaisuaika (kk ja vuosi) Huhtikuu 2008

Tekijä(t) Heli Mäntylä, Irene Roos	Toimeksiantaja Marjatta ja Eino Kollin säätiö ja ympäristöministeriö
Julkaisun nimi Maaseudun ikäihmisten asuntoja korjaamassa – Työkaluina kartoittava kotikäynti, korjaustarpeiden selvittäminen ja yhteissuunnittelu	Tutkimuksen nimi Maaseudun ikäihmisten asumisedellytykset: kehitysmalleja

Tiivistelmä

Ikäihmisten määrän lisääntyessä vanheneminen omassa kodissa on luonteva ja yhteiskunnalle edullinen vaihtoehto. Haasteena on parantaa ikäihmisten edellytyksiä asua kotonaan mahdollisimman pitkään. Koska useimmat tulevien vuosikymmenten asunnoista on jo rakennettu, on keskityttävä niiden asuttavuuden parantamiseen ikäihmisten tarpeista lähtien, elinympäristöä unohtamatta. Lähtökohtana on asukkaan elämä kokonaisuutena ja siihen liittyvät toiminnot.

Tämän hankkeen tavoitteena oli kehittää maaseudun ikäihmisten asuntojen muutostöiden suunnitteluun soveltuva väline. Tässä tutkimuksessa keskityttiin nimenomaan maaseudun haja-asutusalueiden ikäihmisten asumisen tarkasteluun, koska haja-asutusalueiden asumisessa on omat erityispiirteensä. Asunnot sijaitsevat usein kaukana keskustasta, naapureihin saattaa olla pitkä matka ja asunnot ovat keskenään hyvin erilaisia. Suunnitteluvälineen tulee soveltua joustavasti niiden toimijoiden käytettäväksi, joilla on mahdollisuus vaikuttaa asuntojen korjauksiin. Heitä ovat esimerkiksi kuntien vanhusryhmien toimijat ja korjausneuvojat.

Ikäihmisten asunnon muutostöiden suunnitteluun osallistuvat tahot tulisi saada tekemään yhteistyötä. Tämän tutkimuksen haasteena oli, kuinka kytkeä yhteen erilaisia toimijoita ja sitouttaa heitä yhteiseen päämäärään. Yhteissuunnittelussa asukas osallistuu suunnitteluprosessiin oman asumisensa asiantuntijana, muiden roolina on toimia konsultteina. Tutkimus suoritettiin kolmivaiheisesti. Aluksi tarkasteltiin jo olemassa olevia malleja, toimintatapoja ja ohjeistoja, joita on tehty helpottamaan ikäihmisten asunonmuutoksia. Sitten kartoitettiin kunnan työntekijöiden kokemuksia asunonmuutosprosesseista teemahaastattelun avulla. Niiden pohjalta kehitettiin kaksi erilaista lomaketta, joita sovellettiin käytännössä pilotointijaksolla. Pilotointijaksolta saadut kokemukset kartoitettiin haastattelemalla niitä kunnan työntekijöitä, jotka olivat osallistuneet kartoittaviin kotikäynteihin ja korjaustarpeiden selvittämiseen.

Kartoittava kotikäynti nimitys valittiin tässä tutkimuksessa usein käytetyn ehkäisevän kotikäynnin tilalle, koska kotikäynnin tavoitteena oli nimenomaan olla kartoittava eli selvittää, millainen tilanne oli ikäihmisen kotona. Kartoittavalla kotikäynnillä läpi käydyt asiat toimivat asunnon muutostarpeiden herättelijänä, joiden pohjalta asukkaan ja eri ammattiryhmien yhteissuunnittelu käynnistyi. Kotikäynnin aikana kunnan työntekijät keskustelivat ikäihmisen elämästä kokonaisuutena, ei vain hänen asunnostaan. Kartoittavan kotikäynnin tueksi syntyi luontevasti korjaustarpeiden selvittäminen -lomake, jossa käydään ikäihmisen koti kohta kohdalta läpi. Ikäihmisen asunnossa pidetyissä yhteissuunnittelupalaverissa täytettävä lomake kohdisti huomion asunnon kriittisiin kohtiin, jotka ilman lomaketta olisivat saattaneet jäädä huomiotta. Lomake auttoi asunnon arviointiin tottumattomakin työntekijä jäsentämään asumisen ongelmakohtia ja huomaamaan korjaustarpeita.

Erityisesti maaseudun haja-asutusalueilla asukasta ja asuntoa ei voida tarkastella yksittäisinä kysymyksinä, vaan asukkaan elämää ja asumista on tarkasteltava kokonaisuutena. Ennaltaehkäisevään työhön tulisi kunnissa varata riittävästi varoja. Lisäksi kunnissa pitäisi pystyä vastaamaan kartoittavalla kotikäynnillä esiin tulleisiin tarpeisiin.

Avainsanat

maaseutu, ikäihminen, asuminen, yhteissuunnittelu, kotikäynti, korjaaminen, asuntojen korjaaminen

ISBN 978-951-788-400-6	ISSN 1797-1659	Kieli Suomi	Sivuja 45+liitteet	Hinta (vain verkkoversiona)
Yksikkö TTS tutkimus, kodin toiminnallisuus teknologia ja palvelut PL 5, 05201 Rajamäki puh (09) 2904 1200			Myynti TTS (Työtehoseura ry) PL 5, 05201 RAJAMÄKI puh (09) 2904 1200 http://www.tts.fi , http://www.ttskauppa.fi	

SISÄLLYS

ALKUSANAT	4
1 JOHDANTO	5
2 IKÄIHMISEN ASUMISEEN LIITTYVÄ TUTKIMUS	6
3 YHTEISSUUNNITTELUN MÄÄRITTELYÄ	8
3.1 Osallistuva suunnittelu edellyttää tasavertaisuutta.....	8
3.2 Yhteistoiminnallinen oppiminen lisää ratkaisuehdotusten määrää.....	8
3.3 Toiminnan teoriassa pyritään kommunikaatioon.....	9
3.4 Neuvotteleva solmutyöskentely vaatii improvisointia.....	11
4 AIKAISEMPIEN MALLIEN JA TOIMINTATAPOJEN ESITTELYÄ	13
5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -MENETELMÄT	16
5.1 Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä.....	16
5.2 Ryhmähaastattelu tutkimusmenetelmänä.....	17
6 KOKEMUKSIA ASUNTOMUUTOSPROSESSEISTA	18
6.1 Asuntojen muutostyöprosessi käynnistyi liian myöhään.....	19
6.2 Käytännöt vaihtelivat Ilmajoella.....	19
6.3 Ikäihmisten osallistumista pidettiin tärkeänä.....	22
6.4 Asunnon muutostyöt olivat monimutkaisia tapahtumia.....	24
6.5 Yhteistyö asuntomuutoksissa koettiin tarpeellisena.....	26
6.6 Yhteissuunnitteluun oltiin valmiita.....	28
6.7 Yhteissuunnittelun etuna pidettiin moniammatillista yhteistyötä.....	30
6.8 Koordinointivastuu nähtiin tarpeellisena.....	31
7 YHTEISSUUNNITTELUN TYÖKALU	32
8 PILOTOINTI	33
8.1 Kokemuksia kartoittavista kotikäynneistä.....	33
8.2 Kokemuksia korjaustarpeiden selvittämisestä.....	34
8.3 Yhteissuunnittelupalaverit.....	34
8.4 Esimerkkejä toteutuneista yhteissuunnittelupalavereista.....	35
8.5 Ilmajoen malli Klubi 75	36
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	38
9.1 Vanhuuteen varustautuminen aloitettava ajoissa.....	38
9.2 Kartoittava kotikäynti yhteissuunnittelun perusta.....	39
9.3 Riittävä asiantuntemus edellytyksenä hedelmälliselle yhteistyölle	40
9.4 Ideaaliprosessi.....	41
9.5 Jatkotutkimusaiheet.....	42
LÄHTEET	43
LIITTEET	

ALKUSANAT

Tämä hanke on jatkoa Marjatta ja Eino Kollin säätiön rahoittamalle, vuoden 2004 lopussa käynnistyneelle esiselvitykselle maaseudulla asuvien ikäihmisten asumisedellytyksistä nimeltään *Maaseudun ikäihmisten asumisedellytysten parantaminen*. Sen tavoitteena oli selvittää, miten asuntoja ja asumisolosuhteita kohentamalla voidaan tukea ikäihmisen itsenäistä selviytymistä mahdollisimman pitkään omissa kodeissaan maaseudulla, jossa väestö vähenee.

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli kehittää maaseudun ikäihmisten asuntojen korjaukseen soveltuva yhteissuunnittelun työväline, joka samalla kannustaa asunnon muutostöihin osallistuvia tahoja yhteistyöhön.

Tutkimuksessa haastateltiin asiantuntijoita ja Ilmajoen kunnan työntekijöitä. Tekijät kiittävät lämpimästi haastateltuja aktiivisesta osallistumisesta. Tutkimuksen tekivät tutkijat Heli Mäntylä ja Irene Roos. Projektin alkuvaiheissa mukana olivat myös Pirkko Kasanen, Tiina Lybeck ja Arja Rytönen, loppuvaiheessa Merja Sillanpää.

Hankkeen johtoryhmään kuuluivat asuntoneuvos Raija Hynynen, ympäristöministeristö, ylitarkastaja Marja Kostianen, ARA, korjausneuvonnan päällikkö Jukka Laakso, Vanhustyön keskusliitto ja asiamies Esko Kolli, Marjatta ja Eino Kollin säätiö. Lämpimät kiitokset johtoryhmän tuesta ja kannustuksesta tutkimuksen aikana.

Tutkimuksen rahoittivat Marjatta ja Eino Kollin Säätiö ja ympäristöministeriö.

Rajamäellä 28.3.2008

I JOHDANTO

Tilastokeskuksen mukaan EU:n alueella lasketaan asuvan tällä hetkellä yli 60 miljoonaa yli 65-vuotiasta ja määrä kasvaa koko ajan väestön vanhetessa. Vuoteen 2030 mennessä ikäihmisiä lasketaan olevan jo 90 miljoonaa. Vanheneminen omassa kodissa on luonteva ja yhteiskunnalle edullinen vaihtoehto. Haasteena on parantaa ikäihmisten edellytyksiä asua kotonaan mahdollisimman pitkään. Koska useimmat tulevien vuosikymmenten asunnoista on jo rakennettu, on keskityttävä niiden asuttavuuden parantamiseen ikäihmisten tarpeista lähtien elinympäristöä unohtamatta. Lähtökohtana on asukkaan elämä kokonaisuutena ja siihen liittyvät toiminnot.

Olemassa olevan asuntokannan merkitys asunto-olojen kehittämisessä on keskeistä erityisesti maaseudun haja-asutusalueilla, jossa vaihtoehtoja ei ole tarjolla. Vanhoista asunnoista voidaan korjata esteettömiä, viihtyisiä ja toimivia. Korjaustoimenpiteet tulee tehdä riittävän ajoissa, eikä vasta silloin, kun ikäihminen kotiutuu sairaalasta.

Ikäihmisten asumisen tutkiminen on yhteiskuntapoliittisesti ajankohtaista. Hallitusohjelman (2008) tavoitteena on ikääntyneen väestön kotihoidon vahvistaminen ja sitä tukevien palveluiden kehittäminen. Vanhustenhuollossa ja vanhusten palveluiden kehittämisessä keskeistä on ikääntyneiden toimintakyvyn, omatoimisuuden ja itsenäisen suoriutumisen vahvistaminen ja kotona asumisen tukeminen. Asuntopoliitikassa varaudutaan väestön ikääntymisen ja energiatehokkuuden lisäämisen vaatimuksiin. Korjaus- ja energia-avustuksilla tuetaan erityisesti vanhusten asuntojen korjaamista kotona asumisen mahdollistamiseksi sekä asunnon energiatehokkuuden parantamista.

Tämän hankkeen tavoitteena on kehittää maaseudun ikäihmisten asuntojen muutostöiden kehittämiseen soveltuva suunnitteluväline. Tässä tutkimuksessa keskitytään nimenomaan maaseudun haja-asutusalueiden ikäihmisten asumisen tarkasteluun, koska haja-asutusalueiden asumisessa on omat erityispiirteensä. Asunnot sijaitsevat usein kaukana keskustasta, naapureihin saattaa olla pitkä matka ja asunnot ovat keskenään hyvin erilaisia. Suunnitteluvälineen tulee soveltua joustavasti niiden toimijoiden käytettäväksi, joilla on mahdollisuus vaikuttaa asuntojen korjauksiin. Heitä ovat esimerkiksi kuntien vanhustyön toimijat ja korjausneuvojat.

2 IKÄIHMISEN ASUMISEEN LIITTYVÄ TUTKIMUS

Yhteistyön merkitys on tullut esiin monissa aiemmissä tutkimuksissa. Esimerkiksi Välikankaan mukaan uudistaja-kunta nähdään kuntana, joissa ikääntymistä tarkastellaan yhteisvastuullisesti ja kokonaisvaltaisesti. Rakenteisiin ja toimintaan sisäänrakennettu yhteistyö mahdollistaa poikkihallinnollisen suunnittelun. Yhteistyökumppanit valikoituvat tarpeen mukaan kunnan sisältä, yksityiseltä tai kolmannelta sektorilta. Kokonaisuutta hahmottaa näkökulma, jossa myös ikääntyvällä on vastuullinen rooli omaehtoisen hyvinvointinsa rakentajana. (Välikangas, 2006, s.34.)

Ikäihmisten asumisessa moniammatillisten suunnittelukäytäntöjen kehittämisen tarpeellisuus kävi ilmi myös sosiaali- ja terveysministeriön ja ympäristöministeriön teettämässä ikääntyvien kotona asumista koskevassa selvityksessä. Kunnat ovat jo toteuttaneet monia esteettömään asuinympäristöön liittyviä hankkeita, mutta esteettömyyden arviointimenetelmien ja kriteereiden kehittämistä tarvitaan edelleen. Ikäihmisten asumisen tarkastelu edellyttää eri hallintokuntien yhteistyötä, moniammatillisen suunnittelukäytännön kehittämistä ja myös käyttäjien osallistumista ratkaisuvaihtoehtojen arviointiin ja kehittämiseen. (Olsbo-Rusanen & Väänänen-Sainio 2003, ss.16,46–49.)

Isossa-Britanniassa on tehty vuodesta 1990 lähtien ikäihmisten luokse kotikäyntejä, joita on alettu nimittää ehkäiseviksi kotikäynneiksi. Tanskassa ehkäisevät kotikäynnit aloitettiin 1996 ja Norjassa vuonna 1999. Näiden kotikäyntien tarkoitus on tukea ikäihmisen kotona selviytymistä, lisätä turvallisuuden ja viihtyvyyden tunnetta ja ehkäistä laitokseen siirtymistä. Suomessa ehkäiseviä kotikäyntejä kokeiltiin Kuntaliiton ja sosiaali- ja terveysministeriön hankkeessa 2001–2003. Esimerkiksi Tanskassa ehkäisevät kotikäynnit vähensivät ikäihmisten tarvetta käyttää sosiaali- ja terveyspalveluja; sekä lääkäri- ja sairaalajaksoja vähänivät. Lisäksi hoitokotiin sijoittuminen siirtyi myöhemmäksi. Ehkäiseviä kotikäyntejä säädellään lailla: laki antaa raamin, mutta kunnat toteuttavat kotikäynnit kukin omalla tavallaan. Ikäihmisen palvelu- ja asunontarpeen arvioinnin tulisi tapahtua kotona, tutussa ympäristössä. (Häkkinen, 2005; Häkkinen & Holma, 2004, s. 78–79.)

Kyllönen ja Kurenniemi (2003) ovat tehneet katsauksen asumisen laatua koskevaan tutkimukseen. Ikäihmisten kannalta hyvä lähiympäristö tukee itsenäistä asumista. Esteettömyys ja turvallisuus sekä asunnossa että lähiympäristössä mahdollistavat päivittäisten asioiden itsenäisen hoitamisen. On myös tärkeää muistaa kuntoa ylläpitävän liikunnan ja virkistämisen merkitys, joihin lähiympäristöllä on keskeinen vaikutus. Kontaktit eri-ikäisiin naapureihin ovat tärkeitä, jolloin ikäihmiset voivat välittää eteenpäin menneiden vuosikymmenten aikana heille kertynyttä tietoa, meidän kulttuuriperintöämme. Sosiaalisten kontaktien ohella kaikilla tulee olla myös mahdollisuus yksityisyyteen. (Kyllönen & Kurenniemi, 2003, s.35.)

Ikääntyvän kotona asuminen mahdollistuu parhaiten silloin, kun hän voi itse osallistua kodin toimintoihin. Toimintakyvyn heiketessä ja palvelutarpeen syntyessä ikääntynyt suoriutuu itsenäisesti palveluiden ja tuen avulla silloin, kun hänen tahtonsa ohjaa toimintaa. Ikääntyvien itsenäisen selviytymisen kannalta keskeisiä palveluita ovat kauppa-, posti-, pankki-, apteekki-, sairaanhoito-, koti-, liikenne-, liikunta- ja kulttuuripalvelut. Palveluongelmat liittyvät etäiseen sijaintiin ja huonoon saavutettavuuteen. Ikääntyneen palvelun tarpeen arvioinnin on perustuttava yhteiseen keskusteluun ja ikääntyneen itsensä kuulemiseen. Palveluohjausta voidaan tehdä myös osana ehkäiseviä kotikäyntejä. (Olsbo-Rusanen & Väänänen-Sainio, 2003, ss.31–35.)

TTS tutkimus oli vuosina 2001–2004 koordinaattorina Euroopan unionin 5. puiteohjelmaan liittyvässä Elderathome-hankkeessa, jossa kuvattiin ikäihmisten kotona asumisen edellytyksiä asunnon ja sen varustelun, ympäristön ja palvelujen osalta. Asumiseen sisältyä asunnossa tehtävät toiminnot, asumisen laatutekijät, asukkaan kyvyt ja

asunnon tarjoamat resurssit. Ikäihmisten kyseessä ollessa on huomioitava, että asukkaan kyvyt heikkenevät ja liikkuminen saattaa käydä hankalammaksi. Lisäksi asukkaan mahdollisesti tarvitsemalle kotityöpalvelulle tulisi olla toimintaedellytykset. Yhtenä näkökohtana on kodin merkitys mielen kotina ja sen keskeisyys ihmisen hyvinvoinnille. (Kasanen, 2004, s.7.)

TTS tutkimuksen Maaseudun ikäihmisten asumisedellytysten parantaminen -hankkeen tavoitteena oli selvittää, miten asuntoja ja asumisolosuhteita kohentamalla voidaan tukea maaseudun ikäihmisen itsenäistä selviytymistä omissa kodeissaan mahdollisimman pitkään. Hankkeessa kartoitettiin maaseudulla asuvien ikäihmisten asumisen nykytilannetta. Asumistietojen lisäksi hankittiin tietoa palvelujen saatavuudesta ja ympäristön esteettömyydestä. Tutkimuksen alussa tehtiin kirjallisuusselvitys, jotta saatiin mahdollisimman laaja kuva maaseudun asumistilanteesta. Tietoa kerättiin myös haastatteleamalla ikäihmisiä ja kuntien asiantuntijoita. Tutkimus tehtiin Padasjoella ja Töysässä.

Tutkimus tuotti seuraavia havaintoja:

- ikäihmiset haluavat asua omassa kodissaan mahdollisimman pitkään
- ikäihmisten on vaikeaa suunnitella etukäteen tulevaa asumista ja mahdollisia korjaustoimenpiteitä
- maaseudun asunnot ovat keskenään hyvin erilaisia, yleisohjeita ei ole
- mahdollisia muutostöitä ja niiden toteuttamista hankaloittaa asukkaan taloudellinen tilanne ja halu säästää omaisuutta lapsille
- maaseudun ikäihmisille omaisten ja naapureiden antama apu on erityisen merkityksellistä
- maaseudun ikäihmisille palvelujen käyttö on vierasta ja siitä ei olla valmiita maksamaan.

(Kivilehto ym., 2005)

3 YHTEISSUUNNITTELUN MÄÄRITTELYÄ

Ikäihmisten asunnon muutostöiden suunnitteluun osallistuvat tahot tulisi saada tekemään yhteistyötä, jotta asuntojen korjauksissa voitaisiin hyödyntää eri alojen edustajien asiantuntemus. Asukas hyötyy moniammatillisesta suunnittelusta. Seuraavassa määritellään yhteissuunnittelun käsitettä esittelemällä aikaisempia tutkimuksia tavoista kytkeä yhteen erilaisia toimijoita ja sitouttaa heitä yhteiseen päämäärään. Samalla lähestytään moniäänisyyttä, joka Auran ym. (1997, s.158) mukaan sisältää näkökulmien ja intressien moninaisuudesta huolimatta pyrkimyksen vuoropuheluun ja tasavertaisuuteen suunnitteluprosessissa. Yhteissuunnittelussa asukas osallistuu suunnitteluprosessiin oman asumisensa asiantuntijana, muiden roolina on toimia konsultteina. Kyllönen ja Kuren-niemi (2003, ss.38–39.) ovat todenneet, että onnistuminen esteettömässä rakentamisessa edellyttää, että tavoitteet on sisäistetty kaikilla suunnittelun ja rakentamisen tasoilla.

3.1 Osallistuva suunnittelu edellyttää tasavertaisuutta

Yhteistyö rakentamisessa ja korjaamisessa poistaa informaatiokatkoksia. Suunnitteluyhteistyö on keino saada eri alojen asiantuntijat vaihtamaan näkemyksiä ja keskustelemaan keskenään. Asukas on tärkeässä roolissa suunnitteluyhteistyössä oman asumisensa asiantuntijana. Moniammatillinen suunnitteluyhteistyö on aina asukkaan etu!

Kaikissa toimintajärjestelmissä, kuten asuinyhteisöissä ja kunnissa, toimijoilla on monenlaisia käsityksiä asioista. Näkökulmien ja intressien moninaisuutta voidaan kutsua moniäänisyydeksi. Moniäänisyys sisältää samanaikaisesti erilaisuutta ja vuoropuhelun mahdollisuutta. Ihanne olisi, että näkökulmien edustajat haluaisivat kuunnella muita osapuolia. Samalla he voisivat oppia toistensa näkemyksistä ja yhteen sovittaa näkemyksiä keskenään. Osallistuvalla suunnittelulla voidaan ymmärtää erilaisten osapuolten ja intressiryhmien tasavertaisuutta suunnitteluprosessissa. Tavoitteena on tehostaa erilaisten näkökulmien huomioimista. Tällainen yhteissuunnittelu on parhaimmillaan hitaasti, pienin askelin etenevää, eri osapuolten neuvotteluun perustuvaa ja joustavaa ongelmanratkaisutyypistä suunnittelua. (Aura ym., 1997, ss.158–159.)

Suomalainen suunnittelukäytäntö on valtaosin perinteistä, asiantuntijavaltaista suunnittelua, johon käyttäjät voivat vaikuttaa suhteellisen vähän. Asuntojen ja asuinalueiden suunnittelussa voitaisiin enemmän hyödyntää niitä arjen kokemuksia, joita kaikilla on. Osallistuva suunnittelu edellyttää, että asukkaita valmistellaan suunnittelutyön kulkuun ja ryhmässä toimimiseen. Suunnitteluprosessin alkuun liittyy myös pohdinta suunnittelukielestä ja havainnollistamisvälineistä. Parhaassa tapauksessa osallistuva suunnittelu on kaikille osapuolille oppimis- ja kehitystapahtuma. Prosessi ei kuitenkaan tapahdu automaattisesti, vaan edellyttää tuekseen erilaisia apuvälineitä, joilla voidaan helpottaa ja tukea yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen muutosprosesseja. Osallistuva suunnittelu on yhteistoimintaa, tutkimustyötä, suunnittelua ja arviointia. Apuvälineet tukevat eri ihmisryhmien osallistumista asunnon suunnitteluprosessiin. (Aura ym., 1997, ss. 160–163.)

Osallistuvan suunnittelun ei voida olettaa onnistuvan itseohjautuvasti. Tarvitaan yhteissuunnittelun työväline, jolla voidaan helpottaa ja tukea suunnitteluyhteistyötä.

3.2 Yhteistoiminnallinen oppiminen lisää ratkaisuehdotusten määrää

On väistämätöntä, että yhteistyö erilaisten yksilöiden ja ryhmien välillä tuo ristiriitoja. Yhteistoiminnalliseen hankkeeseen osallistujat ovat usein eri mieltä ja siksi väittelevät

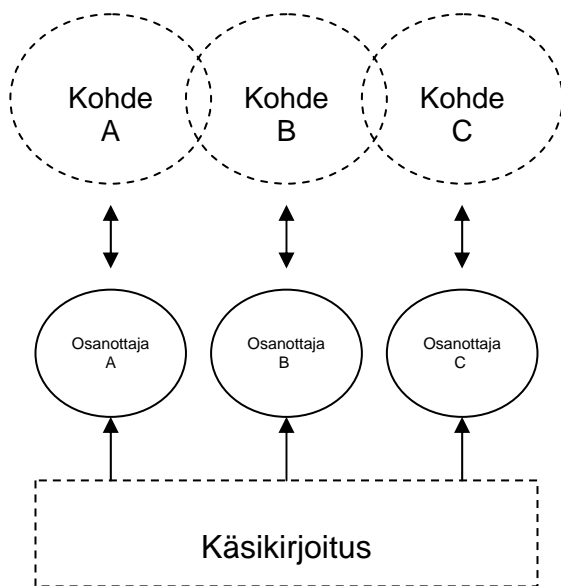
keskenään. Mitä enemmän osallistujat välittävät yhteisestä tavoitteestaan, sitä useammin he ovat eri mieltä ja sitä kiivaammin he väittelevät. Ristiriitoja voidaan käsitellä rakentavasti yhteistoiminnallisessa ympäristössä. Jos ristiriidat on tarkoitus selvittää kunnolla, on luotava yhteistyön ilmapiiri. Pitkän aikavälin yhteistyösuhdetta on pidettävä tärkeämpänä kuin yksittäistä ongelmaa. Yhteistoiminnallisen ongelmanratkaisun keskeisiä piirteitä ovat tavoitteita ja resursseja koskeva positiivinen keskinäinen riippuvuus ja ristiriidat. Yhteistoiminta lisää ideoiden määrää ja laatua, omintakeisten ideoiden kehittelyä, vaihtelevimpien strategioiden käyttöä sekä uudenlaisten ratkaisujen määrää. (Johnson & Johnson, 2002, ss.119–125.)

Yhteistoiminnalliselle oppimiselle on ominaista, että hyvinkin erilaiset henkilöt työskentelevät yhdessä. Tehokkaan oppimisen kannalta on hyödyllistä, että ristiriitoja pystytään käsittelemään rakentavasti ja tunnetaan menettelytavat, joilla tietoa ja näkökulmia voidaan vaihtaa eri tavoin perehtyneiden henkilöiden kesken. Saadut tutkimustulokset viittaavat siihen, että yhteistoiminnallinen ongelmanratkaisu edistää osallistujien välisiä myönteisiä tunteita ja sosiaalista tukea toisin kuin väittelystä, kompromissihakuisuudessa, tilanteissa ilman ongelmanratkaisua tai yksilöllisessä työskentelyssä. (Johnson & Johnson, 2002, ss.126–127.)

3.3 Toiminnan teoriassa pyritään kommunikaatioon

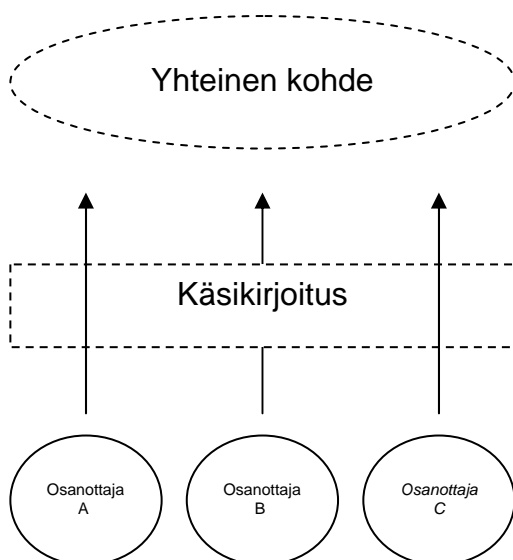
Engeström (2004) on toiminnan teorian uranuurtaja Suomessa. Toiminnan teoria on monitieteinen viitekehys ihmisen toiminnan tutkimiseen. Se ei tarjoa valmiita ratkaisumalleja ongelmiin, vaan pikemminkin auttaa tutkijaa ratkaisujen etsimisessä mahdollistamalla laajemman ymmärryksen ihmisen toiminnasta. Teorian kehitti alun perin venäläinen psykologi Vygotsky. Toiminnan teorian peruspiirteinä on kohteellisuus. Vuorovaikutuksen ymmärtäminen edellyttää kohteen ymmärtämistä. Vuorovaikutuksen kohde ei välttämättä ole helposti tunnistettava. Vuorovaikutuksessa yhdessä toimivat ihmiset ovat suhteessa kohteeseen ja suhteessa toisiinsa. Raeithelin (1983) esittämät kolme tyyppiä, koordinaatio, kooperaatio ja kommunikaatio, voidaan kuvata näiden kahden suhteen avulla. (Engeström, 2004, s.106.)

Koordinaatiossa (kuva 1) jokaisella osanottajalla on oma kohteensa. Osanottajat eivät vaihda ajatuksia. Kyse on olemassa olevien reviirien ylläpitämisestä. Jokainen osanottaja keskittyy oman näkökulmansa onnistuneeseen esittämiseen. (Engeström, 2004, s.107.) Ikäihminen hyötyy siitä, että hänen asuntonsa ratkaisuja miettii useamman kuin yhden alan asiantuntija. Esimerkiksi fysioterapeutin asiantuntemus on tärkeää mietittäessä liikuntarajoitteisen asukkaan asunnon korjaamista. Välttämättä fysioterapeutti ei ole kuitenkaan paras mahdollinen asiantuntija suunnittelemaan tilaratkaisuja kokonaisuudessaan. Tarvitaan yhteistyötä.

Kuva 1. . Koordinaation yleinen rakenne. (Engeström, 2004, s.107)

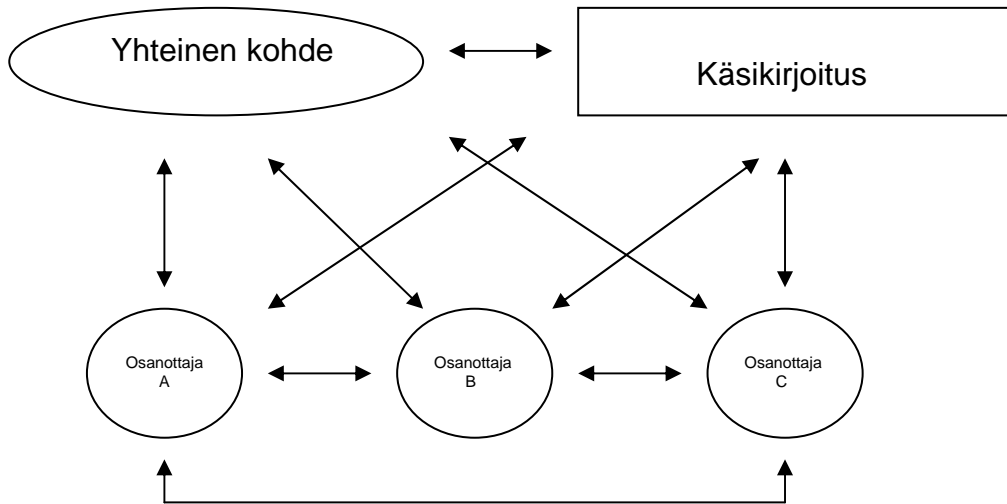
Kooperaatiossa (kuva 2) osanottajat kohdistavat huomionsa yhteiseen kohteeseen. He yrittävät jäsentää ja muokata yhteistä kohdettaan yhdessä sen sijaan, että jokainen keskittyisi vain oman roolinsa esittämiseen. Kooperaatiossa osanottajat alkavat puhua toisilleen. He vaihtavat ajatuksia yhteisestä kohteesta ja vuoropuhelu alkaa muuttua intensiiviseksi. Kooperaatiossa osanottajat ylittävät ennalta annetun käsikirjoituksen rajoja. Käsikirjoitusta ei kuitenkaan tietoisesti muuteta. Kooperaatio on usein suhteellisen lyhytkestoinen intensiivinen vaihe vuorovaikutuksessa. Pysyvämpiä muutoksia vuorovaikutuksen laadussa ei synny. (Engeström, 2004, s.108.) Kooperaatio ikäihmisen asunomuutoksissa voidaan ymmärtää toimintana, joka on jo lähellä yhteissuunnittelua. Yhdessä käsitellään ikäihmisen asioita.

Kuva 2. Kooperaation yleinen rakenne. (Engeström, 2004, s.108)

Kommunikaatiossa (kuva 3) osanottajat kohdistavat huomionsa paitsi yhteiseen kohteeseen myös omaan vuorovaikutukseensa ja sen käsikirjoitukseen. Sekä kohdetta

että käsikirjoitusta arvioidaan uudelleen ja kehitetään. Kommunikaatio on luonteeltaan reflektiivistä. Reflektiossa omaa toimintaa eritellään kriittisesti. Se ilmenee tyypillisesti runsaana “metapuheena”, jolloin puhutaan siitä, mistä keskustellaan ja miten. Reflektiivinen kommunikaatio on vaativaa. Osanottajat joutuvat pohtimaan omaa kehitystään. (Engeström, 2004, s. 109.) Kommunikaatiossa ikäihmisten asunomuutoksia pohtivat ovat edenneet niin pitkälle, että he sekä yhdessä suunnittelevat, mutta myös kantavat huolta siitä, kuinka yhteistyö sujuu.

Kuva 3. Kommunikaation yleinen rakenne. (Engeström, 2004, s.109)

Kohde on asia tai ongelma, jota osanottajat käsittelevät. Kohde myös elää ja muuttuu. Koordinaatiossa eri osanottajilla on omat kohteensa. Kooperaatiossa ja kommunikaatiossa osanottajat alkavat muodostaa ja käsitellä yhteistä kohdetta. Engeström (2004) toteaa Rittenbergin pitävän innovaatioita tietoisina aloitteina ylittää käsikirjoituksen rajat uudenlaisen keskustelun tai ratkaisun tuottamiseksi. Innovaatio onnistuu, kun aloite saa vastakaikua muilta osanottajilta ja ryhmä kehittää ratkaisun kooperatiivisen ja kommunikatiivisen vuoropuhelun avulla. Onnistunut innovaatio kiteytetään uudeksi välineeksi tai menettelytavaksi, joka viedään käytäntöön. Engeström on havainnut, että innovaatiota on joskus vaikea erottaa häiriöstä, koska molemmat ovat poikkeamia käsikirjoituksesta. Yhden osanottajan innovaatioyritys saatetaan tiimissä kokea häiriöksi. Tärkeää on nähdä häiriössä piilevät innovaatiomahdollisuudet. (Engeström, 2004, ss. 109–118.)

Yhteissuunnittelu ikäihmisten asunomuutoksissa edellyttää uskallusta tehdä yhteistyötä eri toimialojen kanssa ja rohkeutta tuoda uusia ideoita yhteisiin tilaisuuksiin. Ryhmässä ideat jalostuvat uusiksi toimintatavoiksi ja malleiksi.

3.4 Neuvotteleva solmutyöskentely vaatii improvisointia

Yhteiskehittelyssä on kyse lukuisten eri taustoja ja intressejä edustavien toimijoiden yhteen kytkemisestä. Engeström, Engeström & Vähäaho (1999) ovat nimittäneet muuntuvien toimijoiden kytkentöjä neuvottelevaksi solmutyöskentelyksi. Solmutyöskentely edellyttää, että sitä suunnitellaan pitkäjänteisesti, mutta tarpeen vaatiessa olisi kyettävä reagoimaan nopeasti ja improvisoiden. Lisäksi tarvitaan uudenlaisia eri osapuolten yhteisiä työvälineitä, ns. dialogisia tietovälineitä. (Engeström, Engeström & Vähäaho, 1999, ss. 345–348.) Asukkaan kunnan äkillinen heikkeneminen vaatii nopeaa reagointia tilanteeseen. Nopeasti reagoivan solmutyöskentelyn avulla voitaisiin ehkäistä turhia lai-

tosjaksoja ja parantaa siten ikäihmisten asumisen ja elämän laatua. Kyse saattaa olla pienestäkin toimenpiteestä tai avusta, jota ilman ikäihminen ei muuttuneissa olosuhteissa tule toimeen.

Engeström (2004) tarkoittaa moniorganisatorisella kentällä monen organisaation yhteistä toiminta-alueita, jossa toimijoilla on keskinäistä vuorovaikutusta. Avainasemaan nousee yhteisen kohteen olemassaolo. Rajavyöhykkeellä hän tarkoittaa eri toimintajärjestelmien välistä aluetta, jolla tapahtuu aktiivista vuorovaikutusta. Yhteiskehittelyssä on kyse rajojen ylittämistä, joka sisältää vastavuoroisuuden vaatimuksen. Kyseessä on interaktiotapahtumia, joissa myös vastapuoli osallistuu teoillaan tapahtumien kulkuun. (Engeström, 2004, ss. 82–87.) Tuettaessa ikäihmisten itsenäistä asumista yhteinen kohde on kaikille selvillä: ikäihminen itse. Sen sijaan yhteistyö suunnitteluun osallistuvien tahojen välillä saattaa olla vaikeaa. Yhteistyötahot eivät tunne toisiaan, eivätkä toistensa toimintaa ja asiantuntemusta. Aikaisempaa kokemusta yhteistyöstä ei ole. Haasteena onkin tutustuttaa eri tahot toisiinsa ja toistensa toimintaan, jotta asiantuntemusta vaativissa hankkeissa pystytään hyödyntämään yhteistyötahojen asiantuntemus.

Muuttuvassa maailmassa Engeström pitää haasteena moniorganisatoristen kenttien ja niillä muodostuvien yhteenliittymien, kumppanuuksien ja verkkojen nousemisen toiminnan organisoimisen pääpyrkimykseksi. Erilaisten asiantuntemusten yhdistely saa yhä tärkeämmän roolin. Asiakkaiden tai loppukäyttäjien merkitys kasvaa tuotteiden ja palvelujen kehittämisessä ja käyttöönotossa. Asiakkailta saatava jatkuva palaute edesauttaa tuotteen toimivuuden kehittelyä. (Engeström, 2004, ss. 156–157.) Pyrittäessä asiakkaan eli tässä tapauksessa ikäihmisen kannalta parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen, täytyy asiantuntemusta pyrkiä yhdistämään monin eri tavoin.

Ikäihmisen elämässä saattavat välillä korostua terveydenhoidolliset tarpeet, välillä kaivataan apua ruoanlaittoon tai toimintakyvyn heikkenemisestä johtuviin asunnon korjaustoimenpiteisiin. Tärkeää on, että keskeiset ikäihmistä koskevat tiedot löytyvät samasta paikasta ja eri tahot pyrkivät huomioimaan asukkaan tarpeet ja toiveet.

4 AIKAISEMPIEN MALLIEN JA TOIMINTATAPOJEN ESITTELYÄ

Monet tahot ovat kehittäneet malleja, toimintatapoja, ohjeistoja tai kriteeristöjä, joiden avulla voidaan suunnitella ja toteuttaa ikäihmisten asuntojen korjauksia. Seuraavaksi esitellään joitakin esimerkkejä, joita on tarkasteltu suunnitteluvälineen kehittämistyön pohjaksi.

Vanhustyön keskusliiton korjausneuvonta

Vanhustyön keskusliiton korjausneuvonnan tarkoitus on mahdollistaa kotona asumista: avustaa vanhusväestöä asunnossa tarvittavien muutostöiden kartoittamisessa, suunnittelussa ja korjausavustusten hakemisessa.

Korjausneuvonta on maksutonta (RAY maksaa neuvojien palkat) ja kohderyhmänä on koko vanhusväestö. Korjausavustuksia myönnetään vanhuksille ja vammaisille sosiaalisin perustein (ARA) ja asunnonmuutostyökorvauksia sotainvalideille sotilasvammalain mukaan (Valtiokonttori). Vaikeavammaisille kuuluu myös asunnon korjaustöiden korvaus vammaispalvelulain mukaan (kunta). Suuri osa suunnitelluista korjauksista liittyy pesutiloihin.

Korjausneuvonnan kotikäynnillä luonnostellaan korjaus ja tehdään mittaukset sekä täytetään avustuksiin liittyviä lomakkeita, kuten kustannusarvio. Asiakasta voidaan avustaa myös urakoitsijan hankkimisessa kohteeseen.

Sotainvalidien ja veteraanien määrä vähenee, mutta vanhusväestö kasvaa. Siten myös korjaustarve kasvaa. Haasteena onkin saada hyvin toimiva korjausneuvonta ja korjausavustukset koskemaan kaikkia ikäihmisiä.

Ehkäisevät kotikäynnit

Ehkäisevä kotikäynti on kotona asuvalle, tietyn ikäiselle (75 vuotta täyttäneelle) vanhukselle suunnattu sosiaali- ja/tai terveydenhuollon työntekijän tekemä kotikäynti, jonka tavoitteena on tukea vanhuksen kotona selviytymistä. Vanhus ei ole kotihoitoon asiakas, eikä asu palveluasunnossa tai hoitokodissa.

Vanhuksen tilannetta selvitetään eri näkökulmista, häntä kannustetaan käyttämään omia voimavarojaan ja hänelle kerrotaan kunnan palveluista. Lisäksi tiedotetaan henkilöistä, joihin voi ottaa yhteyttä tarvittaessa. Kotikäynnin aikana arvioidaan muun muassa vanhuksen toimintakykyä ja selviytymistä omassa elinympäristössä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen tekee kotikäynnin ikäihmisen luokse. Kotikäynnillä on käytössä haastattelulomake, jonka avulla kartoitetaan ikäihmisen kykyä selviytyä kotona ja apuvälineiden tarve. Samalla tiedotetaan kunnan palveluista nykyistä ja tulevaa tarvetta varten. Pyrkimyksenä on lisätä ikäihmisen turvallisuuden tunnetta.

PALSU, Palveluasunnon rakentaminen omaan kotiin ja olemassa olevaan asuntokantaan

Vanhus- ja lähimmäispalveluliiton kehittämistyössä päätavoitteena on luoda ikäihmisen kotiin samantasoiset palvelut kuin palvelutalossa. Kohderyhmänä on paljon palveluja tarvitsevat ikäihmiset, jotka asuvat omistusasunnossa tai vuokralla. Heidän kotona selviytymisensä edellytyksenä on jatkuva, ympärivuorokautinen palvelu kotiin.

Projektissa oli mukana kuusi Vanhus- ja lähimmäispalvelun liiton, Vallin, jäsenjärjestöä, jotka toimivat omilla alueillaan: Haukipudas, Tampere, Salo, Helsinki ja Kotka. Valtakunnallinen asiantuntijatyöryhmä kehitti ja arvioi Palsua, paikalliset ryhmät toteuttivat.

Mukana olivat kaikki hoitavat tahot ja asiakkaan omaiset, asiakkaiden toiveiden mukaan. Vallin jäsenyhdistyksen työntekijä kutsui koolle yhteistyötahot asiakkaan kotiin laatimaan suunnitelmaa. Samalla kartoitettiin asunnon muutostöiden tarpeet.

Esteetön Itä-Suomi: ”korjauskortit”

Esteetön Itä-Suomi -projektissa kehitettyjen korjauskorttien tarkoituksena on aktivoida ihmisiä tekemään pieniä parannuksia kotonaan ja näin helpottaa asumista. Tavoitteena on asuintilojen muuttaminen sellaisiksi, että liikuntaesteistenkin pystyy niissä asumaan ja toimimaan. Korteissa käsitellään erikseen piha, oviympäristö, eteistilat, keittiö, peseytymistilat, sauna, makuuhuone, olohuone, avustukset ja apuvälineet.

Asunto käydään läpi huone huoneelta. Jokaisen tilan kohdalla kartoitetaan erikseen esteet ja tarpeelliset muutostyöt. Lisäksi käydään läpi saatavissa olevat avustukset ja vuokrattavat apuvälineet. Ikäihminen voi käydä kortit läpi itse tai yhdessä esim. kotipalvelun työntekijän kanssa, jolloin kartoitetaan toimintakyky, mahdolliset asumisen esteet ja mahdollisuudet niiden poistamiseen.

Malli huomioi oivallisesti asunnon tekniset ominaisuudet, mutta kaipaakaan tukeen päivitystä.

Asuntojen arviointimenetelmä ARVI

Arvi on työväline esteettömän asuinympäristön suunnittelua ja arviointia varten. Malli sisältää asuntosuunnittelua koskevia määräyksiä, ohjeita ja suosituksia. Käyttäjä on suunnittelija, rakentaja, asunnonostaja tai remontoija. Arvi on kehitetty Teknillisen korkeakoulun Sotera-instituutissa ja se on yleishyödyllinen, kaikille avoin tietojärjestelmä ARA:n sivuilla, jonka käytön kautta voidaan parantaa asuinympäristön esteettömyyttä ja tukea ikäihmisten itsenäistä asumista kotona.

Arvi käsittää tietokannan, jonka sisältönä ovat esteettömän asuntosuunnittelun määräykset ja ohjeet luokiteltuna erilaisten asukkaiden vaatimusten, tilojen, rakennushankkeen kulun ja rakennusosien mukaan. Arvin avulla voidaan arvioida asuinrakennusten suunnitteluratkaisujen käytettävyyttä eri asukkaiden kannalta.

Arvi on suunnattu suunnittelijoille ja asuntoalalla toimijoille. Sitä on hankala muiden kuin alan ammattilaisten käyttää.

Housing Enabler

USA:ssa ideoidun ja Ruotsissa jatkokehitetyn Housing Enablerin avulla voidaan objektiivisesti arvioida asuinympäristön ongelmia asukkaan fyysisen toimintakykyyn kannalta. Perusajatus on esteettömyys ja saavutettavuus Design for All –ajatuksen mukaisesti.

Menetelmää voidaan käyttää käytännön työssä, laadun varmistuksessa, tutkimuksessa, moniammatillisessa koulutuksessa ja suunnittelu- ja kehittämistyössä.

Mallin käyttötapa

1. haastattelu ja havainnointi: käydään läpi henkilön tai ryhmän fyysinen toimintakyky →toiminnallinen profiili
2. arvioidaan yksityiskohtaisesti asiakkaan tai ryhmän kommunikaatio, asunto ja sisäänkäynti sekä asunnon lähiympäristö suhteessa toimintakykyyn.

Menetelmä laskee yhteen saadut pisteet ja analysoi tuloksia ja tarvittavia muutoksia. Tuloksena voi olla myös se, ettei muutostöitä tarvita. Paras käyttötapa on tietokone. Mallin käyttäjä tarvitsee koulutusta.

Elderathome ja itsenäisen asumisen malli

Euroopan unionin 5. puiteohjelmassa koordinoitiin *Elderathome*-tutkimushanke (Kasanen 2004), jonka tavoitteena oli etsiä keinoja ikäihmisten asumisedellytysten kohentamiseen. Tutkimuksen tuloksena kehitettiin kriteeristö eli Itsenäisen asumisen malli, joka koostuu ns. Pallomallista ja Toimintokorteista. Malli kuvaa ikäihmisen kotona asumisen lähtökohtia asunnon ja sen varustelun (kalusteet ja koneet), ympäristön ja palvelujen osalta. Malli tarkastelee asumista kotitaloustieteen näkökulmasta kokonaisvaltaisesti ja käyttäjälähtöisesti. Asunnon Pallomallin ja Toimintokorttien lähtökohtana on asukkaan elämä kokonaisuutena: asumiseen liittyvät toiminnot, asukkaan kyvyt, asunnon tarjoamat resurssit ja asumisen laatutekijät.

Tarkoitus on mahdollistaa kotona asumista:

- ikäihminen ja suunnittelija voivat käydä läpi asunnon kohentamistarpeita asukkaan näkökulmasta mallin avulla
- malli muodostaa kokonaisvaltaisen kuvan ikäihmisten asumisesta ottaen huomioon asuntoon ja asumiseen vaikuttavat monet ja samanaikaisesti vaikuttavat tekijät.

Malli sopii ensisijaisesti olemassa olevaan rakennuskantaan. Mallissa tarkastellaan asuntoa, lähiympäristöä ja palveluja.

Paavo - avuntarpeen itsearviointimenetelmä

Paavo-itsearviointimenetelmä on Invalidiliiton koordinoima verkostohanke jonka avulla vanhuspalvelujen käyttävä henkilö voi arvioida avun, tuen ja palvelujen tarvetta kotona, lähiympäristössä tai yhteiskunnassa (henkilökohtainen tilanne). Menetelmä käsittää kotona ja kodin ulkopuolella eteen tulevat tilanteet, joissa tarvitaan toisen ihmisen tukea, apua tai apuvälineitä. Käyttäjä on palvelun tai avun tarvitseva henkilö itse. Mukana voi olla myös ammattihenkilö.

Menetelmän lähtökohtana on, että palvelujen tarvitsija on oman palvelutarpeensa asiantuntija. Verkossa on lomake, jonka henkilö täyttää itse tai häntä auttaa lomakkeen täytössä koulutettu haastattelija.

Ikäihmisen arviointimenetelmässä arvioidaan arjessa selviytymistä, terveyttä ja sosiaalista ja henkistä hyvinvointia.

Paavo-verkostohankkeessa on mukana Invalidiliitto, Mielenterveyden keskusliitto, ASPA; Jyväskylän kaupunki. Vantaan kaupunki, Kivitippu, Kuntoutumisen tuki, Vanhustyön keskusliitto, Koulutus- ja kehittämispalvelut, Kuntoutuksen edistämisyhdistys ry ja STAKES.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA -MENETELMÄT

Tämän hankkeen tarkoituksena oli kehittää maaseudun ikäihmisten asuntojen muutostöiden kehittämiseen soveltuva suunnitteluväline. Tutkimus kohdennettiin koskemaan nimenomaan haja-asutusalueiden ikäihmisten asumista. Maaseudulla asumisessa on omat erityispiirteensä. Maaseudun ikäihminen voi asua omakotitalossa, mutta myös rivitalossa tai kerrostalossa. Haja-asutusalueella asuntona on useimmiten omakotitalo. Omakotitalojen varustelu poikkeaa toisistaan enemmän kuin rivi- ja kerrostaloasuntojen. Osassa omakotitaloista on pelkästään puulämmitys ja joissakin vielä kantovesi. Näin ollen mitään yhtä tietynlaista ”haja-asutusalueen maaseutuasuntoa” ei ole. Talot saattavat sijaita hankalien etäisyyksien päästä palveluista ja siksi asunnon korjaamista ja asukasta tulee tarkastella kokonaisuutena. Minkälaisilla tukitoimilla asuminen omassa asunnossa mahdollistuu? Pelkkä asunnon korjaaminen ei välttämättä riitä, jos asukas ei selviä palveluiden äärelle. Suunnitteluvälineen tulee huomioida ikäihmisen tarpeet ja soveltua joustavasti sekä erilaisten asuntojen korjaussuunnitteluun että erilaisten toimijoiden käytettäväksi.

Seuraavaksi esitellään kaksi laadullista tutkimusmenetelmää, joita on käytetty tämän tutkimuksen aineiston keräämisessä.

5.1 Teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä

Esikartoitus tehtiin teemahaastattelun avulla, koska haastattelu on menetelmänä tehokas silloin, kun halutaan tietoa kartoittamattomista aiheista. Haastattelun idea on hyvin yksinkertainen. Kun haluamme tietää, mitä ihminen ajattelee tai miksi hän toimii niin kuin toimii, kysymme asiaa häneltä itseltään. Haastattelun etu on joustavuus. Haastattelijalla on mahdollisuus toistaa kysymys, oikaista väärinkäsityksiä ja selventää ilmausten sanamuotoja. Haastattelun joustavuutta lisää myös se, että kysymykset voidaan esittää siinä järjestyksessä, kuin tutkija katsoo aiheelliseksi. (Tuomi & Sarajärvi, 2003, ss. 74–75.)

Haastattelu valikoitui tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi, koska haastattelutilanteessa syntyy tutkijan ja tutkittavan välille suora vuorovaikutus, joka luo mahdollisuuden suunnata tiedonhankintaa tutkijan haluamaan suuntaan. Myös vastausten taustalla olevia merkityksiä ja motiiveja on mahdollista saada paremmin esille suorassa vuorovaikutustilanteessa, jolloin tutkittavan ei-kielelliset vihjeet auttavat ymmärtämään vastauksia ja niiden merkityksiä. (Aaltola & Valli, 2001, s.24; Hirsjärvi & Hurme, 2000, s. 34.)

Haastatteluun voidaan valita henkilöt, joilla on kokemusta tutkittavasta ilmiöstä. Tässä mielessä haastateltavien valinnan ei tule olla satunnaista vaan tarkkaan harkittua ja tarkoitukseen sopivaa. Haastattelu on kuitenkin aikaa vievä aineistonkeruumuoto ja siksi kallis, toisin kuin esimerkiksi kysely. (Tuomi & Sarajärvi, 2003, ss. 76,77.)

Avoimuudessaan teemahaastattelu on lähellä syvähaastattelua. Pyrkimyksenä on löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja ongelmanasettelun tai tutkimustehtävän mukaisesti. Etukäteen valitut teemat perustuvat tutkimuksen viitekehukseen eli tutkittavasta ilmiöstä jo aiemmin tiedettyyn. (Tuomi & Sarajärvi, 2003, ss. 77–78.)

Teemahaastattelurunko (liite 1) on rakennettu kolmen teeman ympärille. Ikääntyvien asunnon muutostyöprosessin avulla on pyritty kartoittamaan eri tahojen edustajien roolia prosessissa. Lisäksi on kartoitettu sitä, kuinka erilaista asiantuntemusta voidaan yhdistää ja millaista yhteissuunnittelu voisi olla.

5.2 Ryhmähaastattelu tutkimusmenetelmänä

Pilotoinnista saadut kokemukset kartoitettiin ryhmähaastattelun avulla. Ryhmähaastattelu on avoin ja sitomaton haastattelumenetelmä. Siksi se on myös joustava ja paljastava, se sallii täsmennykset ja käsiteltävien asioiden järjestyksen vaihtelun haastattelun edetessä. Aihe antaa haastateltavalle mahdollisuuden käsitellä sitä häntä itseään kiinnostavasta näkökulmasta ja hänen omia kykyjään vastaavalla tavalla. (Hirsjärvi & Hurme, 1991, ss.15, 50, 87; Moilanen, 1995, ss.43.)

Keskustelunomaisessa vuorovaikutuksessa on helpompi tarkastella seikkoja ja ilmiöitä - ehkä tiedostamattomiakin - joista kunnan työntekijät eivät ole tottuneet päivittäin keskustelemaan. Vapaamuotoinen haastattelu sallii tutkittavien mahdollisimman luontevan reagoinnin ja positiivisen asenteen tutkimusta kohtaan. (Vrt. Hirsjärvi & Hurme, 1991, ss.7, 8, 35.)

Tässä tutkimuksessa päätettiin käyttää ryhmähaastattelua, koska sen ajateltiin tuovan parhaiten esiin eri näkökulmia ja niiden perusteluja. Ryhmässä haastateltavien on mahdollista pysyttäytyä yksilötasolla, mutta kehittää ryhmän yhteistä mielipidettä eteenpäin, korjata kenties omaa näkemystään tai perustella sitä. Ryhmädynamiikan ja laumaefektin mahdollinen vaikutus tiedostettiin, mutta pienessä ryhmässä sen ei uskottu vaikuttavan tulokseen. Lisäksi ryhmähaastattelussa saadaan tehokkaasti kerättyä tietoa usealta henkilöltä yhtä aikaa. Kunnan työntekijät tuskin arastelivat haastattelua, mutta olivat ehkä luontevampia ja vapautuneempia, kun useampia tuttuja henkilöitä oli paikalla. (Vrt. Hirsjärvi & Remes & Sajavaara, 1997, ss.206–208.)

6 KOKEMUKSIA ASUNTOMUUTOSPROSESSEISTA

Tutkimus suoritettiin kolmivaiheisesti. Aluksi tarkasteltiin jo olemassa olevia malleja, toimintatapoja ja ohjeistoja, joita on tehty helpottamaan ikäihmisten asuntomuutoksia. Sitten kartoitettiin Ilmajoen kunnan työntekijöiden kokemuksia asuntomuutosprosesseista teemahaastattelun avulla. Niiden pohjalta kehitettiin yhteissuunnittelun työväline, jota sovellettiin käytännössä pilotointijaksolla. Pilotointijaksolta saadut kokemukset kartoitettiin haastattelemalla niitä kunnan työntekijöitä, jotka olivat osallistuneet kartoitaviin kotikäynteihin ja korjaustarpeiden selvittämiseen. Haastattelu suoritettiin ryhmähaastatteluna siten, että haastattelun kysymykset lähetettiin haastateltaville etukäteen nähtäviksi. Myös niillä, jotka eivät päässeet ryhmähaastattelutilaisuuteen, oli mahdollisuus vastata kysymyksiin. He toimittivat vastauksensa sähköpostitse haastatteliijoille.

Esikartoituksen tavoitteena oli kuvata asuntojen muutostöihin osallistuvien tahojen kokemuksia asuntomuutosprosesseista ja sen tiimoilta tehdystä yhteistyöstä. Kartoitus tehtiin haastattelemalla Ilmajoen kunnan työntekijöitä. Asunnonmuutosprosessiin osallistuvia tahoja olivat Ilmajoen kunnan sosiaali-, terveys- ja rakennustoimi.

Ilmajokea suositeltiin viiden muun kunnan ohella tutkimuskunnaksi Maaseudun ikäihmisten asumisedellytykset -projektin ohjausryhmässä. Kuudesta potentiaalisesta kunnasta Ilmajoki ja Jurva olivat molemmat sopivan kokoisia maaseutukuntia, joissa voitiin olettaa löytyvän korjauksen tarpeessa olevia asuntoja. Muut neljä kuntaa todettiin joko liian pieniksi tai ne olivat pieniä maaseutukaupunkeja, joten ne jätettiin tämän tutkimushankkeen ulkopuolelle. Molemmista sopivan kokoisista maaseutukunnista tiedusteltiin sähköpostin välityksellä halukkuutta osallistua tutkimukseen. Ilmajoelta tuli-kin vastaus nopeasti ja yhteistyö heidän kanssaan käynnistyi. Myös Jurva osoitti myöhemmin kiinnostuksensa tutkimukseen, mutta tässä vaiheessa oli jo sovittu Ilmajoen kanssa.

Ilmajoen kunta sijaitsee Länsi-Suomen läänissä Etelä-Pohjanmaalla. Asukkaita Ilmajoella on lähes 12 000. Kunnassa on kolme rakennuskaava-aluetta, jotka ovat Ilmajoen keskusta, Koskenkorva sekä Ahonkylä. (Ilmajoki, 2006) Ilmajoen kunta on vauras maalaiskunta, eikä siten edusta kaikkia Suomen maalaiskuntia.

Ilmajoen perusturvajohtajalle lähetettiin kuvaus tutkimuksesta ja teemahaastattelurunko. Samalla tiedusteltiin, voidaanko haastatella kaikkia, jotka heidän kunnassaan ovat ikäihmisten asuntomuutosten kanssa tekemisissä. Tuomen ja Sarajärven (2003, s.75) mukaan haastattelusta saadaan mahdollisimman paljon tietoa halutusta asiasta, kun haastattelukysymykset lähetetään etukäteen tutustuttavaksi. Saimme myöntävän vastauksen haastattelun toteuttamisesta.

Haastattelut tapahtuivat lokakuun lopussa (26.–27.10.2007) Ilmajoella. Viisi haastattelua suoritettiin kunnantalolla, yksi terveysasemalla ja kolme kunnan palvelutalossa. Yksilöhaastattelut kestivät tunnista kahteen tuntiin. Haastatteluilmapiiri oli myönteinen kaikissa haastatteluissa. Ennen haastattelua haastateltaville kerrottiin, minkälaisesta tutkimuksesta oli kyse. Lisäksi jokaiselta haastateltavalta kysyttiin lupa saada nauhoittaa haastattelu. Kaikki haastattelut sai nauhoittaa, vaikka osa haastatelluista vierasti nauhuri. Tämä tuli esiin lähinnä huokauksissa kasetin loppuessa: ”Nyt saa puhua vapaasti”. Haastatelluista sai arvokkaan aineiston, joka sisälsi monenlaisia asunnonmuutostarinoita. Tarinoita olisi voinut tutkia myös sinällään.

Haastatteluaineisto litteroitiin pian haastattelujen jälkeen – pyrkimyksenä oli saada aineistoon hyvä tuntuma. Aineisto litteroitiin autenttisesti eli säilytettiin puhekieli puhekielenä, eikä selkiytetty ilmauksia yleiskielisiksi. Etelä-Pohjanmaan murre tekee haastatteluvastauksista mielenkiintoisia ja eläviä.

6.1 Asuntojen muutostyöprosessi käynnistyi liian myöhään

Haastatteluista kävi ilmi, että asuntojen muutostyöprosessi käynnistyi usein vasta silloin, kun iäkäs ihminen kotiutui sairaalasta, usein huonokuntoisena. Kotiutuminen yleensä paljastaa, onnistuuko asuminen entiseen tapaan. Tällöin ryhdytään miettimään, kuinka asuminen mahdollistuisi ja millaisia toimenpiteitä itsenäisen asuminen edellyttäisi. Prosessi käynnistyi joko ikäihmisen itsensä toimesta tai sitten esimerkiksi jonkun omaisen toimesta. Samaan tulokseen ovat päätyneet Kivilehto ym. (2006, s.52) Töysäsä tehdyssä haastattelututkimuksessa.

Haastateltavat olivat huomanneet, että myöhäisessä vaiheessa aloitettu asunnonmuutosprosessi ei kuitenkaan aina suju ikäihmisen toiveiden mukaisesti, koska huonokuntoinen ikäihminen ei jaksaa tai ei halua osallistua asuntoa koskeviin ratkaisuihin.

6.2 Käytännöt vaihtelivat Ilmajoella

Ikäihmiselläkin on oikeus asua kodissaan. Tämä korostui monissa vastauksissa. Haastateltavat pitivät myös syrjäkyläisten ikäihmisten asuntoasioita tärkeinä. Palveluverkoston avulla voitaisiin maaseutu pitää asuttuna ja ehkä jo dementoitunut vanhus saisi asua omassa kodissaan. Haastateltavien mukaan ikäihmisen muuttaessa tutusta ympäristöstä pois, kunto heikkeni ja entisin avuin ei enää tultu toimeen. Itsenäistä asumista tukemalla saataisiin syntymään selvää säästöä. Vilkkonen (2001, s.56.) on huomannut, että ympäristö ja tutut esineet pitävät jatkuvuutta yllä. Kotiin sitoutuu elämäkerrallisuutta ja muistoja. Koti on samalla sosiaalisen kanssakäymisen tapahtumapaikka ja ikäihmisen ”mielen kodin” tyysija. Samoin Aura ym. (1997, ss.88–89.) toteavat, että pysyvä ympäristö, jonka ikäihminen kokee tutuksi ja turvalliseksi, voi olla merkittävä hyvinvointitekijä. Heidän mukaansa pitkäaikainen asuminen samalla paikalla lisää todennäköisesti ympäristön hallintaa.

”Kyllähän kylät pysyi elävimpinä jos tuettais sitä asumista sinne sivukylille ja siinä olis sosiaalinen verkosto siinä ympärillä. Että se elämä olis vähän mielekkäämpää näille vanhuksille, kun he sais siellä omas asuinympäristössään asua. Ja melko vaikeestikin dementoituneena ovat voineet olla omissa kodeissaan, kun siellä on tuettu sitä kodinhoitajan käynnin siellä tutussa ympäristössä. Niin kun se paikka vaihtuu se ei onnistu samoilla avuilla.”(H3)

Haastateltavilta kysyttiin, kuinka Ilmajoella on tähän mennessä hoidettu ikäihmisten asunnon korjaukset. Eri ammattiryhmien edustajat katsoivat kysymystä kukin oman ammattiryhmänsä edustajana ja vastasivat sen mukaisesti. Vastauksista kävi ilmi, että käytännöt vaihtelevat sen mukaan, keneen ikäihminen sattui ensimmäisellä kerralla olemaan yhteydessä. Useat eri ihmiset suorittavat kotikäyntejä ja tekevät arviointeja asuntojen muutostarpeista.

Sosiaalitoimen vastauksissa korostui asunnon korjausten rahoitus, koska sosiaalityöntekijät käsittelevät työssään hakemuksia ja päättävät rahoituksen jakamisesta. Ikäihmiset eivät ole valmiita maksamaan asuntomuutoksia kokonaan ja siksi erilaiset avustukset ovat tärkeitä. Sosiaalitoimen työntekijät olivat selvillä avustuksista. Heidän toimenkuvaansa kuuluu myös niiden markkinointi asiakkaille. Sosiaalitoimen tavoitteena on parantaa vanhusten mahdollisuuksia asua kotonaan.

”Pääasiassa ne on mennyt tuolta valtion asunnonkorjauksen puitteissa ja sosiaalipuolella on oma sellainen pieni määräraha ja sitten jonkin verran vammaispalvelusta.” (H1)

”Joka ottaa vastaan hakemukset ja teen ne päätökset asuntorahastolle, niin mitä me sitten on siinä tehty? Ihan se normaali, jotta pannaan lehteen ilmoitukset ja otetaan hakemukset vastaan. Itse työssäni teen paljon sellaista, että niin sanotusti tyrky-

tän tätä korjausavustusta. Kun mä käyn kotikäynneillä ja huomaan että tähän olis tarvetta. Että on kylmä tai jotakin ja sitten vanhukset sanoo, että ei he nyt, että kun se maksaa niin paljon... niin sitten mä tietysti kerron, että on olemassa tällainen korjausavustus ja sitä voi hakea. On joitakin tapauksia semmosia, jotka on siitä sitten lähteny menemään... omaiset soittaa tai asiakkaat itte, että tuota nyt on vähän täs pärjäämisessä ongelmia ja sovitaan että mä meen.”(H5)

Sosiaalityöntekijöiden haastattelusta kävi ilmi, että joidenkin ikäihmisten asunnot olivat edelleen sellaisia, että sairastumisen jälkeen niihin ei ollut paluuta. Muutostyötarpeessa ei ole kyse laadun nostamisesta, vaan aivan tavallisten perusasioiden rakentamisesta. Näihin lukeutuvat esimerkiksi sisävässa ja pesutilat. Yksi tärkeimmistä asioista on turvallisuuden parantaminen, esimerkiksi tukikaiteiden ja -kahvojen asentaminen. Hyvä valaistus ja esteettömät kulkuväylät ehkäisevät tapaturmilta. Myös asunnon saavutettavuus tulee kysymykseen silloin, kun ikäihminen joutuu pyörätuoliin. Luiskien rakentaminen ja sähköllä toimivat ovet ovat toimivia ratkaisuja. Useissa tutkimuksissa on tultu vastaaviin tuloksiin. Kyllösen ja Kurenniemen (2003, ss.38-39.) mukaan asuntoon tarvitaan tilaa paitsi liikkumiselle myös apuvälineille ja tavallisille kalusteille. Alkula, Malin ja Reisbacka (1994a;1994b) toteavat, että ergonominen kalustemitoitus lisää turvallisuutta. He ovat kiinnittäneet erityistä huomiota keittiön ergonomisuuteen ja hyvään paikallisvalaistukseen.

”Sitten jos on sellainen tilanne että iäkäs tai ikääntyvä ihminen sairastuu vakavasti ja on pitkä sairaalassaoloaika ja sitten kun ruvetaan kartoittamaan siellä niitä asumisololoja, niin sitä kautta ruvetaan miettimään näitä muutostöitä. Että hän pääsee niinku muuttamaan turvalliseen asuinympäristöön. Onhan ihmisiä, jotka ei välttämättä vaadi niin laadukasta asumista, mutta perusasiat täytyy olla kunnossa. Siis sisävässa ja peseytymismahdollisuudet ja nämä luiskat ...”(H4)

Kotisairaanhoidossa ja kotipalvelussa mietittiin yhteistyötä ja sitä, kuinka saada asiakkaat suostumaan muutoksiin. Terveystenhoitajat ja kotipalvelun työntekijät olivat sitä mieltä, että ei ole helppoa saada ikäihmisiltä suostumusta asuntomuutoksiin. Yhteistyö on selvästi käytäntönä, mutta prosessi perustuu haastattelujen perusteella pitkälti henkilöiden välisiin yhteistyösuhteisiin ja on haavoittuvainen, mikäli tapahtuu henkilövaihdoksia.

”No tällä hetkellä tuota jos minä esimerkiksi huomaan työssäni niin xx on meidän avopalvelunohjaaja, hänen kanssa on neuvoteltu asiasta ja haetaan xx:ää tuolta fysioterapian päästä ja on lähetty sen kautta. Kuka meistä nyt huomaa niin lähetään siitä liikenteeseen. Kyllä ne aika nopeaan, ne muutokset on niinkun tullu. Jotta ei niitä kauaa tartte... kunhan vain saadaan se asiakas sille kannalle että tämmönen muutos olisi hyväksi. Että ne saadaan sille kannalle ja omaiset. Aika nopeasti..., löytynyt ratkaisut ihan mihin tahansa näihin. Vaan se vaatii joka ikisestä kodista vielä sen luvan niin.”(H2)

Fysioterapeutit katsoivat asuntomuutosprosessia toimintakyvyn kannalta. Kun ikäihmiselle on jo tullut ongelmia, otetaan yhteyttä fysioterapiaan, josta tehdään kotikäynti ja arvioidaan asuntoa sen hetkisen toimintakyvyn kannalta. Asuntoon tehdään muutoksia fysioterapeuttien arvioiden pohjalta. Fysioterapeuteilla olisi kuitenkin paljon annettavaa asuntomuutosprosessissa jo ennen kuin ikäihminen ongelmineen on ottanut häneen yhteyttä. Mm. Mella (2000) on havainnut, että samalla kun toimintakykytestit kartoittavat ikäihmisen fyysistä suoriutumista, mittaukseen osallistuneet ikääntyneet saivat ohjeita toimintakyvyn ylläpitämiseksi ja parantamiseksi, tietoa asumisen suunnitteluun ja apua kotiavun tarpeen ja apuvälineiden kartoitukseen.

”No tietenkin mä tiedän enemmän niistä, joilla on jo jokin ongelma ollut. Että tarvitaan halvaantumisen tai jonkun lonkkaongelman takia... Seinäjoen keskussai-

raalasta voidaan ottaa yhteyttä, jos on ollut hoidettavana siellä ja tarvitaan sitten näitä asunomuutoksia. Niin sitten ottavat sieltä ne fysioterapeutit yhteyttä ... Ja sitten joskus omaiset tulee hakemaan apuvälineitä ja siinä keskustellaan sitten ja herää ajatus, että voidaanko tehdä jotain muutakin, että onko siellä jokin ongelma siinä asuinympäristössä. Ja jotakin muuta tän tyypistä.”(H8)

”Asunnonmuutoksia on vähän monella tasolla... niitähän tulee kevyempiä asunnonmuutostöitä... on tukikaiteita ja apuvälineyksiköstä annetaan apuvälineitä, jos ne lasketaan muutoksiksi. Että niitähän me tehdään hyvin itsenäisestikin...jos puhutaan raskaammista asunnonmuutostöistä joissa puututaan rakenteellisiin muutoksiin, niitä on sitten vähemmän. Yleensä ne tulee esille jonkun sairauden myötä... halvauspotilas, jossa muuttuu dramaattisesti toimintakyky eli kotiutuessaan on käytännössä pyörätuolipotilas... että ne tarpeet on ihan toiset.”(H9)

Rakennustoimen edustaja otti esiin asunomuutosprosessista ikäihmisen kokemukset. Esimerkkitapauksessa juuri leskeksi jäänyt nainen koki tarvitsevansa asuntonsa korjaamista. Hän oli epävarma asunnon kunnosta ja hoitamisesta ja halusi siksi asunnon muutostöitä. Kunnan rakennusvalvonta pyrkii neuvomaan resurssien mukaan mm. muutoshaluisuuksista, rahoituksesta, suunnittelijoista, töiden tekijöistä ja lupapapereista.

”Työn toteuttajina toimivat joissakin tapauksissa urakoitsija ’avaimet käteen periaatteella’, mutta useimmiten muutostyön toteuttaa eri alojen ammattimiehet ja erityisalojen urakoitsijat kiinteistön omistajan tilaamina työsuorituksina.”(H11)

Vastauksista kävi ilmi, että asunomuutosasiat hoidettiin tai ainakin pyrittiin hoitamaan mahdollisimman joustavasti. Myös monenlaista yhteistyötä tehtiin. Niissä yhteistyö lähti käyntiin erilaisten tarpeiden pohjalta, mutta oli kuitenkin suunnittelematonta ja satunnaista, koska mitään sovittuja käytäntöjä ei ollut. Saattoi olla, että jonkun kohdalla käynnistyi hedelmällisempi yhteistyö, kuin toisen kohdalla ja siten lopputulos saattoi vaihdella.

Koska Ilmajoen kunnassa ei oltu tehty ehkäiseviä kotikäyntejä, haastateltavat kertoivat asunomuutostöiden käynnistyvän tällä hetkellä pitkälti ongelmalähtöisesti. Kenenkään asuntoon ei ryhdytä tekemään muutoksia, ennen kuin sille on todellinen tarve. Haastateltavat kertoivat, että myös monet kunnan asukkaista jäivät apuvälinekartoituksen tai asunomuutosarvion ulkopuolelle, jos eivät sattuneet olemaan sairauksiensa perusteella jonkin palvelun asiakkaana.

Asunomuutosprosessiin osallistuvia tahoja olivat ainakin sosiaali- ja terveys- ja rakennustoimi. Näistä tahoista rakennustoimi oli mukana vain, kun asuntoihin tehtiin suurempia muutoksia. Haastatteluista kävi ilmi, että rakennuspuolen asiantuntemusta kuitenkin arvostetaan ja sitä kaivataan. Esimerkiksi Olsbo-Rusanen ja Väänänen-Sainio (2003, ss.16, 46–49.) ovat havainneet, että ikäihmisten asumisen tarkastelu edellyttää eri hallintokuntien yhteistyötä, moniammatillisen suunnittelukäytännön kehittämistä ja myös käyttäjien osallistumista ratkaisuvaihtoehtojen arviointiin ja kehittämiseen.

”No sitten sitä valtion avustusta on järjestämässä ja hoitamassa niin siinä on tuota xxx, joka on terveyskeskuksen puolella avohoidon ohjaajan nimikkeellä ja sitten on rakennuspuolelta rakennustarkastaja ja meidän tuota niin talouspäällikkö.”(H1)

”Avopalvelunohjaaja on meillä sellanen koordinoija, joka tietää. Hän on meillä sellanen tietopankki, että se tietää kyllä nin paljon asioita, että hänen kautta on montaa asiaa hyvä lähteä selvittämään jos ei ite tiedä. Ja tuota nin fysioterapian päästä sitte XX on paljon ollu meillä, joka on näiden ikäihmisten kanssa... niin sillä on nin ku sellasta liikunnallista silmää kattoa, että mitä tarvitahan täällä. Joskus, kuka meiltä kulloinkin on, mennään ihan niinku ryhmänä. Sovitaan, että meiltä tulee useampi henki ja sitten omaa väkeä ja katotaan yhres jokainen kohta sieltä kodista, että

mitä tehrähän. Ja sitten totta kai jos jokaisella on itellä joku tuttu remonttimies joka voisi tulla sen remontin tekemään. Mutta sitten on näitä linkkejä joita aina pyritään etsimään... kunnalla on näitä remonttimiehiä, jos ei muuta konstia sitten ole. (Onko rakennusmestari mukana?) No rakennusmestareita täällä on kaksi. Jotta... Mä en henkilökohtaisesti ollut samoissa tilanteissa mutta varmaan näissä isoissa muutoksissa jotka on luvanvaraisia ja niin kyllä ne joka tapauksessa niissä on mukana. Joissa rakenteet oikein reilusti muuttuu, kyllä ne totta kai niissä on joukossa. Niin se on aika lailla kortilla niiden saatavuus välillä. Vaikeasti tavoitettavia ihmisiä.”(H2)

”Just nimenomaan näihin raskaampiin asioihin eli näihin asunnonmuutostöihin, että niin silloinhan se on yleensä, kuka meistä nyt ensimmäisenä kuntasektorilla on siellä kotikäynnillä niin hoitaa sen tarpeen.”(H9)

Toteutuspuolella on rakennussuunnittelu tai korjausneuvoja joka arvioi sitten tätä rakennusteknillistä puolta ja omaiset tulee mukaan siinä. Ja sitten tulee ihan nämä hakemusten mukaan tämä kunnan päättävä lautakuntataso... Jos on isokustannuksinen juttu niin se tulee ihan tänne lautakuntaan asti, joka päättää sitten... että siinä tulee tämä kunnallinen koneisto joka sitten käynnistyy.”(H9)

Useassa haastattelussa kävi ilmi, että asunnon muutosasiat olivat vaikeita ja tehdyt ratkaisut eivät aina olleet parhaita mahdollisia. Haastateltavat kaipasivat selkeitä ohjeita muutostöihin. Lisäksi nähtiin tärkeänä, että nekin tahot, jotka vain välillisesti olivat asunnonmuutosprosesseissa mukana, saivat perustiedot asunnonmuutoksista ja apuvälineistä. Tällaisiksi henkilöiksi mainittiin esimerkiksi lääkärit. Yhteispalavereita pidettiin yhtenä keinona välttää virheratkaisut. Tätä tutkimustulosta tukee myös Aura ym. (1997, ss.158–159.), joiden mukaan tällainen yhteissuunnittelu on parhaimmillaan hitaasti, pienin askelin etenevää, eri osapuolten neuvotteluun perustuvaa ja joustavaa ongelmanratkaisutyypistä suunnittelua.

”Eikä tulis tämmöstä että joku laittaa vessan johonkin pieneen komeroon vaan olis selkeet ohjeet siitä.”(H4)

6.3 Ikäihmisten osallistumista pidettiin tärkeänä

Haastatteluissa kävi ilmi, että osa ikäihmisistä ei jaksanut osallistua omien asuntojensa muutostöiden suunnitteluun. Muutostyöt tehtiin yleensä silloin, kun oli jo jonkinlainen ongelma. Usein ikäihminen saattoi olla vielä sairaalassa tai kotona vuoteen omana, kun asuntoon tehtiin tarvittavia muutoksia. Muutoksien suunnittelusta huolehtivat tällöin omaiset ja kunnan eri toimijat. Näin on tilanne myös monissa muissa kunnissa, joissa ei ole huolehdittu asuntojen korjaustarpeiden selvittämisestä riittävän ajoissa. Haastateltavat kertoivat ikäihmisten ajattelevan, että kun on jo vanha ja sairas, että tarvitsee monenlaisia apua, haluaa mieluusti olla aiheuttamatta vaivaa yhtään enempää. Siksi ikäihmiset usein suhtautuivat kielteisesti muutostöihin. Muutostyöt saattoivat kuitenkin jälkeensä näistä samoista ihmisistä tuntua erityisen mukavilta ja tarpeellisilta. Muutosten suunnittelu ja haluaminen sen sijaan oli vierasta useimmille. Myös monet käyttivät rahaa säästeliäästi, koska oli koettu pula- ja sota-ajat. Muutostöihin uhrattavat rahat tuntuivat tuhlaukselta, koska kyseessä oli rahan käyttäminen omiin tarpeisiin. Siihen ei oltu totuttu.

Uusissa tutkimuksissa on kuitenkin huomattu, että tulevilla sukupolvilla on hyvin erilaiset lähtökohdat kuin aiemmilla sukupolvilla. Esimerkiksi Jacobsenin (2005, s.5) mukaan tulevilla senioriniaisilla on sekä ura että perhe, mutta sen lisäksi he ovat omaksuneet myös ennen miehisinä pidettyjä tehtäviä ja rooleja. Naisten luodessa uraa, myös miehet osallistuvat perheen ylläpitoon eri tavalla kuin aiemmin.

”No mä sanosin kyllä että eivät ole, suurin osa ei ole aktiivisesti mukana vaan sanotahan näin että jos joku esimerkiksi halvaantuu, niin silloin pääsääntöisesti sairaalasta otetaan yhteyttä ja sitten mä menen kattomaan mitä siellä vois tehdä tai sitten menee lääkintäjumppari terveyskeskuksesta kattomaan mitä voitais tehdä. Että kyllä se aika pitkälle on ratkastu ilman sen asianomaisen aktiivista vaikutusta.” (H1)

”Joo osa tuota kovastikin innokkaasti, mutta kyllä se mun näkemys on, että ne on ne omaiset enemmänkin. Ikäihmiset on sellasta sukupolvea, että ne ei halua olla vaivoiksi että ei kai ny mulle sellasta tarvi tehrä, että siitä ny on teille vaivaa, jos te ny sellasta rupiatte tekemään. Ja estelee kaikin puolin, mutta omaiset taas ajaa asiaa, että tätä ja tätä nyt pitäis saada paremmaksi.” (H5)

”Sen ajan ihmiset on nuukia. Ne on soras käyneitä, niin eihän ne malta laittaa rahaa mihinkään suurihin muutoksiin.” (H6)

Haastateltavien mukaan ikäihmiset olivat varsin heterogeeninen joukko. Silloin, kun ikäihminen oli aktiivisesti mukana suunnittelemassa asuntonsa korjausta, korjaustyö sujui helposti. Oli helpompaa tehdä muutostöitä, kun ikäihminen itse suhtautui niihin myönteisesti. Yhteistyö sujui tällöin ongelmattomammin ja lopputulos tuntui onnistuneemmalla. Monet ottivatkin itse yhteyttä esimerkiksi korjausneuvojaan ja olivat mukana, kun peruskorjausta suoritettiin. Myös aiemmissa tutkimuksissa on tultu siihen tulokseen, että ikäihmisen asuntoa suunniteltaessa tulisi huomioida ennen kaikkea ikäihmisten omat mielipiteet. Esimerkiksi Rissanen (1999) havaitsi väitöskirjassaan, että kyky selviytyä päivittäisistä toiminnoista ei riipu ainoastaan yksilön toimintakyvystä, vaan myös ympäristön toimintaedellytyksistä ja vaatimuksista. Tästä voidaan päätellä, että asuntomuutoksilla on siten selkeä merkitys ikäihmisen selviytymiseen.

”Niin tuota siitä tuli mulle ilmoitus muistaakseni se tuli terveyskeskuksesta että on tämmönen ihminen joka tarvittis asunnonmuutostöitä, niin mä menin käymäs siellä kotona, juttelin heidän kanssaan niistä ongelmista mitä siellä kotona pärjäämisessä on ja mitä he itte näkisivät, että mitä pitäis tehdä. Heillä oli aivan selkee kuva että pesutilat sisälle. Mutta se ei sitten ollut selvillä että mihinkä ne tehtäs. Että siinä piti oikein tehdä suunnitelmia ja piirustuksia.” (H1)

”Useimmiten he itse ottavat yhteyttä asunnon parannustarpeiden aloittamiseksi. Ovat mukana, kun muutoksia toteutetaan sukulaisten tai urakoitsijoiden toimesta.” (H10)

Haastateltavat kertoivat, että silloin kun ikäihminen ei itse jaksaa, hänen asioitansa hoitavat useimmiten lapset. Lapsista vielä hieman useammin tyttäret, joihin ikäihmiset turvautuvat herkemmin. Myös puoliso on merkittävässä roolissa, jos hän on vielä niin hyväkuntoinen, että jaksaa hoivata kumppaniaan. Välillä on kuitenkin tilanteita, että omaisia ei ole tai he asuvat liian kaukana tai eivät välitä. Haastatteluissa kävi ilmi, että silloin ainakin maaseudulla tärkeiksi henkilöiksi muodostuvat naapurit, jotka huolehtivat kylällä asuvista ikäihmisistä.

”Hoitava puoliso on melkein tärkeämpi sanomaan mitä siellä kotona pitää tehdä kuin potilas itte.” (H1)

”Tyttä... Omaiset on aktiivisempia. Omat lapset... meinasin sanoa tyttäret, kun useimmiten se on tytär, joka siinä lähellä asuu. Ne on monesti aktiivisempia kuin sitten itte nämä ikäihmiset. Taas sitten tuota joskus on joitakin naapureita, jos ei oo ketään lähiomaista, jotka asuvat siinä lähellä, niin naapurit sitten soittaa, että mitä me nyt tehrään sen naapurin mummon kanssa kun sillä on tämmöstä ja tämmöstä. Mutta kyllä se melkein on se jälkipolvi, joka näillä vanhuksilla se aktiivisempi osapuoli.” (H2)

Haastatteluissa kävi ilmi, että kaikki ikäihmisten asuntoihin tehdyt ratkaisut eivät ole olleet onnistuneita ja joitakin asuntoja on pilattu epätarkoituksenmukaisilla ratkaisuilla. Haastateltavat kertoivat, että oli saatettu rakentaa kylpyhuone keskelle tupaa tai ahdas vessa makuuhuoneen nurkkaan. Kivilehto ja Väisänen (2004, ss.36–38.) toteavat, että iän karttuessa ihminen yleensä tuntee jo varsin hyvin tarpeensa ja tapansa toimia. Tällöin onkin arvokasta kuunnella ikäihmisen toiveita ja samalla herätellä heidän asumistietoisuuttaan. Myös Engeström (2004, ss.156-157.) arvioi erilaisen asiantuntemuksen yhdistämisen vaativan myös asiakkaiden ottamisen mukaan kehitystyöhön.

6.4 Asunnon muutostyöt olivat monimutkaisia tapahtumia

Ilmajoen kunnan työntekijät olivat olleet erityyppisissä muutostöissä mukana. Pienten muutostöiden painoarvoa aliarvioitiin, vaikka juuri pienillä muutostöillä voidaan estää monia onnettomuuksia ja tehdä asunnosta toimivampi huonosti liikkuvalla ikäihmiselle. Lisäksi haastatteluista kävi ilmi, että kunnan työntekijä oli ikäihmiselle ja hänen omallsilleen tärkeä henkilö. Hän osasi esitellä asiat oikeassa valossa ja sai ikäihmiset myönteisiksi tarvittaville muutoksille, jos omaiset eivät siinä onnistu.

”Mä teen sen kotikäynnin ja jos on tällaisesta pienimuotoisesta, esimerkiksi kynnysten poistosta tai luiskien rakentamisesta niihin portaisiin, niin ne niinkun mä osaan kattoa elikkä siinä vaiheessa oon mukana.”(H1)

”No jotakin semmosia kahva-asioita ja kynnyasioita oon ehdottanut että näin voitais tehrä ja mitä mieltä oot, että otetaan avohoidonohjaajaan yhteyttä. Tai fysioterapiaan yhteyttä, että tulis vessaan niitä kahvoja. Aika vähäistä. Kyllä apuvälineitä kuljetetaan auton perällä hyvinkin usein, mutta tuota niin sitä varsinaista ninku oikein rakentamista, semmosia isompia muutoksia, aika vähäistä kuitenkin on.”(H2)

”Vessahan vietihin koroketta ja suihkutuolia laitettiin ja kateltiin se sukanvetolaite, noukkimapihti, jotta tämmösiä...”(H2)

On selvää, että toisinaan tarvitaan isompia korjauksia ja silloin työntekijöiden ammattitaitoa onkin osata konsultoida ja tehdä yhteistyötä. Sosiaali- ja terveydenhuoltoalan työntekijät kokivat, että heidän roolinsa oli innostaa ikäihmisiä muutoksiin. Muutoksia oli vaikea tehdä ja siksi niiden aikaansaaminen vaatii markkinointia ja sulattelua. Joskus asuntojen korjauksen puolesta puhuttiin vuosia, ennen kuin ikäihminen oli kypsä niiden tekemiseen. Seinäjoella toimiva korjausneuvoja ja kunnan rakennustarkastaja olivat tahot, joihin otettiin herkimmin yhteyttä teknisissä kysymyksissä. Korjausneuvoja kuvasikin työtänsä varsin monipuoliseksi. Suunnitelmien tekemisen lisäksi hän teki kustannusarvion, auttoi avustushakemuksien tekemisessä, hankki remonttimiehet ja pyysi tarjouksia alan liikkeistä. Kunnan rakennustarkastaja sen sijaan katsoi voivansa olla ikääntyvien muutosprosesseissa vain vähän mukana, koska henkilöresurssit olivat hyvin niukat.

Avustushakemuksia kaikki haastateltavat moittivat liian monimutkaisiksi ja hakuikäytäntöjä kankeiksi. Samaan johtopäätökseen ovat tulleet Kivilehto ym. (2006), joiden mukaan hakuprosessia hankaloittaa entisestään se, että kunnalla ei ole henkilökuntaa, joka auttaisi hakemusten tekemisessä. Usein vanhuksilla on myös varallisuutta, metsää tai peltoa, joka estää avustusten saamisen. Myös lainsäädännön käyttörajoitukset ja takaisinperintäsäädökset (asukkaan on asuttava asunnossa viisi vuotta korjaustöiden jälkeen, mutta jos hän joutuu pysyvään laitoshoidon, saattaa avustuksen osittainen takaisinmaksu tulla kysymykseen) ovat vähentäneet korjausavustusten hakemista. (Kivilehto ym., 2006, s.49.)

”Oon ollut mukana suunnittelemassakin. Sitten joskus kun kotikäynnillä oon ja tuloo puheeksi, niin kyllä sitä kierretään tupaa ja mietitään kuinka sen nyt vois to-

teuttaa, sillain päällisin puolin, mutta emmä niitä piirtään rupee sillain että hahmotellaan että tuosta kuistista ny sais sen pesuhuoneen jos ei sitä oo. Sitten kutsutaan se korjausneuvoja paikalle. Mä oon kokenut että mun tehtävä on antaa sitä innostusta.”(H5)

”Teen asunnon muutostöihin suunnitelmat, kustannusarviot ja avustan mahdollisen hakemuksen tekemisessä. Osalle hankin tekijät muutostöihin, voin kysyä tarjouksia liikkeistä yms.”(H10)

Kunnan työntekijät joutuivat kohtaamaan myös vaikeita tapauksia, joissa oli osattava toimia oikein. Aina ei kodinhoitajan tai terveydenhoitajan kehoituksia haluttu kuunnella. Silloin yhteistyö sai aivan uudenlaisen merkityksen. Kunnan rakennustarkastaja oli tarpeeksi ”vaikutusvaltainen” henkilö kertomaan ikävistä asioista, jotka kuitenkin olivat esimerkiksi asukkaan turvallisuuden tai hyvinvoinnin kannalta tarpeellisia. Aina ei asukas ollut samaa mieltä.

”Niin sitten tää rakennustarkastaja teki sen ensihoidon siihen, että ’kyllä mä nyt sanoisin että te muutatte tänne alakertaan nukkumaan ja tuolla yläkerrassa ei saa enää nukkua’. Kun siellä alakerrassa tosiaan oli kolme huonetta, vaikka se yks oli todella kylmä. No tuota se oli se ensiapu. Ne todella uskoi rakennustarkastajaa ja rakennustarkastaja määräsi palovaroottimet. Että ne pitää olla. Nimenomaan hän siinä sanoi sen käskyn muuten ei olis mikään muuttunu. Muuten eivät olis tällä meitin sili-sili mentaliteetilla tehneet.” (H5)

Myös omaisten kannattaa kuunnella kodissa käyviä avustajia. He osaavat kertoa arjen sujumisesta ja siitä, kuinka koti tulisi järjestää niin, että ikäihminen itse siellä pysyisi toimimaan, mutta myös avustaja. Usein ei ymmärretä sitä, että terveen ihmisen suihku vaatii erilaisen tilan kuin suihku, jossa käytetään suihkutuolia tai jossa avustajan apu on tarpeen. Siksi pienet komerot eivät ole sopivia vessan eivätkä suihkun paikkoja. Esteetön maailma ei synny ilman ponnisteluja. Tarvitaan yhteiskuntapoliittista sitoutumista esteettömyyteen, mutta myös monenlaisia käytännön toimenpiteitä, yhteistyötä ja vuorovaikutusta eri toimijoiden välillä. Esimerkiksi Olsbo-Rusanen ja Väänänen-Sainio (2003, s.16) toteavat, että asuntojen peruskorjausta suunniteltaessa on huomioitava hoitotyön ja kotiavun tarvitsema tilantarve. Erityisesti asuntojen peseytymistilojen ahtaus hankaloittaa kotipalvelun työtä.

”Tästä tulee ihan mieleen kun yks työntekijä juuri sanoi, että kun jossain oli tehty remonttia että ’voi kun ne lapset olis ottanu heihin yhteyttä, ennekö he mielti, minne laitetaan vessa’ ja ihan tämmöstä sisustukseenkin liittyviä asioita, että mihin sijoitetaan sänky... Sänky sijoitetaan siihen mistä on helppo matka vessaan ja ihan tämmösiä perusasioita. Ei vessaa enää pieneen komeroon kun ei mahdu avustaja eikä wc-pöntön koroke...”(H3)

”Suihku pitää olla sen verran väljä, että sinne mahtuu suihkutuoli ja suihkuttaja... ja ovet riittävän isot, että sinne pääsee pyörätuolilla ja rollaattorin kanssa. Kodinhoitajat näkee ne arjen tilanteet siellä - että missä sitä apua ihan oikeasti tarvitaan. Vähän korkeampi vessanpönttö ja lavuaari oikeassa kohdassa...”(H4)

Haastattelun perusteella asunnonkorjausprosessit olivat monimutkaisia tapahtumia. Kun oltiin jonkun ihmisen kodissa, oltiin hyvin yksityisellä alueella ja se vaati työntekijältä erityisen herkkiä tuntosarvia. Asukkaan toiveita pyrittiin kuuntelemaan, mutta ammatti-ihmisen oli osattava tehdä myös ikäviä päätöksiä ja nähtävä asiat oikeassa välillä. Myös erilaiset eettiset pohdinnat nähtiin tarpeellisiksi, kun yritettiin saada ikäihminen suhtautumaan myönteisesti muutostöihin, vaikka olisikin kysymys hänen turvallisuudestaan.

”Ja tuota mä yritin kauniisti puhua että ovatko ajatelleet yhtään että muuttaisivat tänne kirkolle vanhusten rivitaloon ja kehuin kuinka siellä on lämpöiset vessat ja

suihkut, niin ei. Ei missään tapauksessa. Vaari rupes vaan puhumaan että ei tätä kauaa kestä. Että sillonkin talvisotatalvena oli niin ja niin kylmä, eikä sitäkään kauaa kestänyt. Mää yritin jututtaa, että eikö teillä asuis ketään tuttua niissä vanhusten rivitaloissa että kävisitte katsomassa, että minkämoista siellä on ja soittelin sitten heidän tyttärelleen, että voisko hän vaikuttaa vanhempiinsa, mutta ei. He ei lähe sieltä mihinkään. Niin siinä tuli oikeestaan paha olo ittelle että kenenkä vastuulla se on jos ne ihmiset paleltuu sinne.”(H1)

Haastatteluista kävi ilmi, että kunnan työntekijät kaipasivat ohjeistusta siitä, milloin asukkaalle tulee osoittaa toinen, parempi asumisratkaisu. Rahan jakaminen nähtiin myös ongelmallisena. Kun jaetaan niukkuutta, jollekin on sanottava ei, vaikka kaikille halutaisiin antaa myönteinen vastaus. Kielteiset päätökset aiheuttivat ahdistusta. Toisinaan joitakin apuvälineitä ja asunomuutoksia jouduttiin pitkäänkin tyrkyttämään asiakkaalle. Toisinaan osui kohdille tarvitsijoita, jotka halusivat saada kaiken mahdollisen. Työntekijä joutuu kohtaamaan edellä kuvatun kaltaisia ristiriitoja usein, mikä teki työstä raskasta.

”Toisille joutuu melkein väkisten tyrkyttämään, että ota nyt hyvä ihminen, että tämä auttaa sun elämistäs ja olemistas ja toiselle taas pitää yrittää sanoa, että hyvä ihminen kun kaikkia ei voi täältä sulle antaa.”(H1)

Ilmajoen kunnassa kuullut kertomukset asunomuutosprosesseista olivat tutkimustyön parasta antia. Näitä tarinoita olisi ollut vaikea kuulla keneltäkään muulta, kuin juuri sellaisilta työntekijöiltä, jotka konkreettisesti olivat itse olleet mukana asunomuutosprosesseissa. Niistä välittyivät arjen käytännöt ja ongelmakohdat hyvin valaisevasti.

6.5 Yhteistyö asunomuutoksissa koettiin tarpeellisena

Yhteistyö on tehokas tapa hoitaa asioita, vähentää päällekkäisyyksiä ja poistaa ennakkoluuloja. Yhteistyö lisää parhaimmillaan jokaisen tietämystä ja ammattitaitoa ja koituu siten paitsi koko kunnan eduksi, myös asiakkaan eduksi. Yhteistyöverkostoja voi kasvattaa yli kuntarajojen. Yhteistyöstä voi parhaimmillaan tulla osa yhteisön arjen työkaluina.

Tämän tutkimuksen perusteella yhteistyö koettiin tarpeelliseksi ja siihen oltiin valmiita. Yhteistyötä on myös menestyksellisesti jo tehtykin. Välitön ilmapiiri välittyi haastattelutilanteessa. Kun yhteistyö koetaan hedelmälliseksi, on helpompi ryhtyä tekemään myös suunnitelmallista yhteistyötä. Suunnitelmallisuus yhteistyöltä kuitenkin vielä puuttui. Kunnan toimijat kaipasivat selkeyttä toimintakulttuureihinsa. Aura ym. (1997, ss.160–163.) ovat huomanneet, että suunnitteluprosessi ei tapahdu automaattisesti, vaan edellyttää tuekseen apuvälineitä, joilla voidaan helpottaa ja tukea suunnittelua.

”Kyllä meillä täällä yhteistyö sujuu hyvin. Kyllä täs melkein jos itellä on löysä päivä, niin ”hei kuule, onks sulla mulle mitään” jotta kyllä ollaan tosi välittömiä ja avoimia toisillensa. Tehrähän ja autetahan... periaatteessa kenen tahansa oven taakse saa mennä koputtamaan että auta mua, ei ainakaan oo sellasta kynnystä, ei ainakaan ittellä... en tiedä sitten kuinka joku muu...”(H2)

Yhteistyötä oli pitkälti tehty puhelimen ja sähköpostin avulla varsinkin niiden virkamiesten kanssa, joiden toimipiste sijaitsee kauempana. Niissä tapauksissa, joissa työhuoneet sijaitsivat samassa rakennuksessa, oli helppo konsultoida ja vaihtaa kuulumisia spontaanistikin. Monet haikailivat yhteisen rakennuksen perään. Yhdessä oli myös lähdetty kotikäynneille.

”Yhteistyötä on sillä tavalla että minuun otetaan yhteyttä että joku tarvitsee jotakin: tässä paikallistasolla terveyskeskuksesta jos tulee, niin sieltä hyvin pitkälle tulee mulle sähköpostilla ja sitten Seinäjoen sairaalan kautta jos tulee, niin sieltä saat-

taa sosiaalityöntekijä soittaa, jostakin kuntoutuskeskuksista saattaa tulla... sieltä ensiks soitetaan ja sitten laitetaan paperilla vielä sama asia tulemaan.”(H1)

”Lähinnä se on varmaan, että puhelimella soitetaan tai sitten mennään ja koputetaan oven taakse, että mitään sellaisia yhteispalavereita ei oo. Kotipalvelutoimisto on meillä Kotokartanossa tuossa oisko se nyt viissataa metriä jotta puhelinyhteydellä periaatteessa saadaan jatkuvasti toisemme kiinni.”(H2)

”Ainakin tämän tiedonkulun kannalta siinä olis etuja, kun meillä on kuitenkin kodinhoitajien kanssa vaan joka toinen viikko palaverit.”(H2)

Haastatteluista kävi ilmi, että puhelin ja sähköposti kasvottomina viestintävälineinä saattoivat aiheuttaa ei-toivottujakin toimintamalleja. Asioita voidaan siirtää eteenpäin varmistamatta hoidetaanko niitä vai ei.

”Mutta se että ollaan eri rakennuksissa on huono. Me harvoin nähdään. Ei mikään korvaa sitä mikä on tämmöstä lähellä tapahtuvaa. Puhelimitse ei ole semmosta keskustelemaa yhteistyötä. Se on semmosta että asia vaan eteenpäin.. se hoituu sitten sieltä. Mä voin sitten sen asian unohtaa.”(H9)

Haastateltavat kokivat, että myös oma osaaminen kaipasi toisinaan konsultaatiota ja toisen työntekijän tukea. Koska kaikilla oli kiireinen aikataulu, oli välillä vaikea löytää aikaa keskustella toisten kanssa itseä askarruttavista ongelmista.

”Jotta sillain jos kaikki olis fyysisesti samassa tilassa ...kaikki lähtis samasta sillon vois olla vähän tehtävän jakoa, että ”hei kuule, mä olin eilen siellä ja ootko sä huomannu sitä kun mä oon huomannu tätä ...” Meidän täytyy sitten monta kertaa mennä kotipalvelunohjaajan kautta, että me saadaan se tiedoks, että kuka siellä on kullonkin ollu, että se ei oo pakosti kirjattu ylös, kuka siellä on ollut... niin se mutkituu sitten monta kertaa. Jos sais aina toisen kiinni suoraan, niin se olis aina kaikkein parasta. Mutta vastarintaa on ollut...”(H2)

Kunnassa on ollut työllistämisvaroin palkattuna rakennusalan ammattilainen ja hänen kanssaan tehtiin yhteistyötä. Yhteistyö koettiin hedelmällisenä ja sitä muisteltiin useissa haastatteluissa. Erityisesti juuri rakennusalan ihmisiä kaivattiin mukaan yhteistyöhön, koska heillä oli sitä osaamista ja asiantuntemusta, jota sosiaali- ja terveystoimen väeltä puuttui. Kun kunnassa toimi oma korjausneuvoja, asiat sujuivat paremmin.

”Ja aikonaan kun kunnassa oli kaikilla näillä työllistämistuilla palkattuna useamman vuoden ajan aina joku rakennustarvike tai peräti rakennusinsinöörikin, niin silloin käytiin hänen kanssaan yhdessä kotikäynnillä, ett silloin oli kunnan puolesta ihminen, joka teki mahdolliset piirustukset ja kustannusarviot. Et sehän olis kaikkein ihanteellisinta, että olis sellanen ihminen. Että mä voisin tästä soittaa vaan että hei lähdetäänkö ens viikolla sinne ja sinne. Se olis aivan mahtavaa!”(H1)

Työntekijät toivoivat koulutusta nimenomaan rakentamiseen liittyvissä asioissa, etenkin asuntojen korjauksissa. Lisäksi kaivattiin opasta, josta kävisi selville ikäihmisen asumisessa huomioitavia asioita. Hyvinä pidettiin myös esteettömyyspäiviä, joissa annettaisiin huoneiden järjestämisestä neuvoja, kuinka sama tila voidaan järjestää eri tavoin niin, että siinä voi esteettömästi liikkua esimerkiksi rollaattorin kanssa. Esteetöntä sisustamista kunnan työntekijät olivat menestyksellisesti tehneetkin. Pöytää oli käännetty niin, että sen ääreen oli helpompi huonosti liikkuvan ikäihmisen istuutua ja makuuhuonetta oli järjestelty sillä tavalla, että molemmista sängyistä oli yhtä helppoa kulkea yöllä wc:hen.

”Käännetään tää pöytä esimerkiksi toisinpäin, niin ett pöki niitä jalkojas siinä kun säärihaavat on koko ajan auki ja kysyn luvat. Kokeillaan.”(H2)

”Sitten jotenkin tällasta muutostyökoulutusta jokaiselle ammattiryhmälle, joka ikäihmisten kanssa on niin ihan vuosittain antaa. Koska ne on ihan pieniä juttuja

joskus siellä kotona. Korjausavustus, muutostyö ja tämmönen elinkaariasumisen malli. Että tuota se on joskus ihan pieniä juttuja, millä se elämä siellä voi niinku ruveta pelaamaan.”(H5)

”Kyllä Työtehoseura vois jonkun hyvän oppaankin pläjäyttää. Ei sellaistaakaan oo.”(H5)

Työntekijät olivat erittäin kekseliäitä miettiessään ratkaisuja asiakkaidensa pulmiin. Engeström (2004, ss.109-118.) on havainnut, innovaatioita on joskus vaikea erottaa häiriöstä, koska molemmat ovat poikkeamia käsikirjoituksesta. Johnson ja Johnson (2002, ss.119-125.) puolestaan toteavat, että yhteistoiminta lisää ideoiden määrää ja laatua. Sitä yhteistyössä ideoiden määrä lisääntyisi entisestään.

”Mäkin muistan yhen semmosen mumman, joka sano että hän ei voi sen takia mennä sinne kotia kun hänellä on puulämmitys. Ja puulämmityksessä on, tiedätte, pellit, se ei saanu sitä pelliä auki ja kiinni. Se oli sen syy, että miksei se voinut mennä enää kotiin asumaan. Minä sanoin, että ’odotapas hetkinen’ ja kävelin fysioterapiiaan ja hain tarttumapihdit ja sanoin ’kokeilepas tällä’. Hän sano jees, hän saa tällä ne vedettyä. Eli se on niin pienestä asiasta kiinni että se mumma meinas jo luovuttaa.”(H5)

Yhteistyön hedelmällisyys löydettiin siitä, että mahdollisimman monen ääni tulee kuuluviin. Näin jokaisen ammattitaito on kaikkien käytettävissä. Yhteiselle foorumille voidaan tuoda ongelmia, joita ei itse osata ratkaista ja etsiä niihin ratkaisu muiden kanssa. Samalla tiedetään, missä mennään, kun fyysisesti ollaan läsnä samassa tilassa.

”Mä ajattelen että se vois olla sellasta ...ainakin ny jos on sellasesta suuremmasta hommasta kysymys, niin sanotusti että kaikki tahot kokoontuis ja oman ammattitaitonsa tois siihen kehään pistäis tavallansa ja sitten voitais siitä koota se paras ratkaisu. Että se kulkoo vähän näin niin, että ei aina tiedä, mihinä vaiheessa se menöö sitten.”(H8)

6.6 Yhteissuunnitteluun oltiin valmiita

Ikäihmisten asunnon muutostöihin osallistuvilla tahoilla oli melko selkeä kuva yhteissuunnittelusta. Vastauksista kävi ilmi, että kokoon tulisi kutsua ryhmä, jossa olisi eri alojen asiantuntijoita edustettuna. Ryhmä koostuisi sekä sosiaali- että terveysalan asiantuntijoista, muutostöiden suunnittelijasta (tekninen asiantuntija) ja ikäihmisestä itsestään. Haastatteluista kävi ilmi, että yhteissuunnitteluryhmä tarvitsee hyvin toimiakseen pysyvän koordinaattorin, jolla on langat käsissään.

”Ymmärrän yhteissuunnittelulla sitä, että ikäihminen ja mahdollisesti omaiset ovat tiiviissä yhteistyössä muutostöitä suunnittelevan suunnittelijan kanssa. Oleellinen asia on, että sosiaali- ja terveysalan asiantuntija on mukana suunnittelussa, että muutostyö saadaan vastaamaan parhaalla mahdollisella tavalla ikäihmisen nykyistä ja tulevaa tarvetta.”(H11)

”Käytännön yhteissuunnittelu vois olla sellasta, että siinä vaiheessa kun esimerkiksi nyt justinsa tuo terveydenhuoltoapuoli, kun sieltähän se asia yleensä lähtee pääsääntöisesti sieltä. Niin he voisivat oikeastaan kutsua minut ja jos olis tällanen rakennuspuolen ihminen, niin hänet. Niin siinä sitten kattottas kolmen neljän ihmisen ryhmässä, että ketä sinne sitten lähtee käymään. Ja mitä siellä ruvetaan tekemään.”(H1)

”Joku työryhmä varmaan. Kaikkien eri tahojen, niinku jotakin suunnitteluaan.”(H7)

”Terveydelliset näkökohdat huomioituna voisi suunnittelutapaamisessa olla mukana terveydenhuoltoalan henkilö ja tilanteen mukaan muitakin. Kotipalvelun kautta voisi kulkeutua tietoa asunnon muutostöiden tarpeesta.”(H10)

Ilmajoella pelättiin myös, että pelkkä halu toimia yhteistyössä ei riitä, jos eri tahot eivät halua tehdä yhteistyötä. Siksi ajateltiin, että yhteissuunnitteluun tulisi velvoittaa lain voimin. Tällöin siitä tulisi pysyvä käytäntö, jota ei voisi sivuuttaa.

”Jotenkin tuli mieleen että tämän pitäis olla vähän niinku lainkin velvottama tämä yhteissuunnittelu. Ei niin, että keksiikö joku kaavasuunnittelija kysyä sosiaalipuolelta, että onko teillä tähän jotakin tarpeita, vaan pitäis olla laissa, että onko kysytty sosiaalipuolen kantaa.”(H5)

Useimmat haastatelluista pitivät ikäihmisen osallistumista yhteissuunnitteluun tärkeänä. Kaikki ikäihmiset eivät jaksaa tai halua osallistua, mutta niillä, jotka haluavat, tulisi olla siihen mahdollisuus. Myös omaiset ovat tärkeä yhteistyötaho. Mitä huonokuntoisemmasta ikäihmisestä on kysymys, sitä tärkeämmäksi muodostuu omaisten rooli.

”Yhteissuunnittelu, no eikö ainakin vanhukselta pitäis kysyä itteiltä. Jos pystyy jollakin lailla itte sanomaan mitä haluaa.”(H6)

”No mä ymmärtäisin että se olis sitä että jokainen tois sen oman ammattitaitonsa sinne ja yhdessä koetettaisiin katkoa se paras mahdollinen ratkaisu. Tietysti kuunnellen sitä asiakasta.”(H8)

Yhteissuunnittelulta toivottiin selkeää vuorovaikutusta, joka tapahtuisi kasvotusten, saman pöydän ympärillä. Jokainen taho voisi tuoda oman asiantuntemuksensa tähän yhteiseen foorumiin, jossa myös ikäihmisen ja omaisen ääni pääsisi kuuluville. Selkeiden päätösten toivottiin poistavan epävarmuutta. Ikäihmisen tulisi tietää, mitä on päätetty, kuinka ja kuka toteutuksen hoitaa ja koska se tapahtuu.

”Lähikontakti! Ei muuta mahdollisuutta tule mieleen. Jokin missä olis mukana sitten omaiset ja potilas ja että jaettais sitä vastuuta. Jollakin tavalla käytäis läpi sitä asiaa yks ammattihenkilö kerrallaan... en tiedä onko siinä semmosta mahdollisuutta että potilas ei tiedä kuka vastaa mistäkin... että aina kun yhdessä sovittais ja päättäis semmoseen konseksukseen, niin aina se olis selkeämpi. Jos ny voi ideoida!”(H9)

Yhteissuunnittelulla haluttiin poistaa informaatiokatkoksia ja päällekkäisyyksiä. Toivottiin selkeää suunnitelmaa, toimintamallia, jonka mukaan edetään. Tällöin asunton korjauksen toteuttajatkin voivat toimia suunnitellusti, jolloin välttyään turhilta työvaiheilta ja virheiden korjaamiselta. Yhteissuunnittelun nähtiin edellyttävän tiivistä yhteistyötä.

”Kyllä sitä varmaan voitaisiin toteuttaa ja varmaan jo tehdäänkin. Sen toteuttaminen johdonmukaisesti edellyttäisi kuitenkin tiivistä yhteistyötä ja toimintamallien luomista.”(H11)

”Veretähän ne asiat yhtehen, ennenkö ruvetaan mitään tekemään. Jotta katoaan, mikä se niinku se kokonaistarve on. Että tänään tehrään reikä tuohon ja seuraavaksi se olis pitänytkin olla metri tuohon suuntaa. Että tehrään ninku se suunnitelma, mitä tehrähän ja pyydetään kaikki, jotka on sen asian etehen miettinyt asiaa... niin pannan kaikki päät yhtehen ja sitten vaan toteutetaan. Ettei sitte ruveta kesken-eräistä työstämähän.”(H2)

”Jotta ne asiat ei jäis retajamahan, kun joku linkki sieltä puuttuu paikalta just sillä hetkellä, kun sen ongelmakohdan tai tarpeen siellä huomaa. Nii semmosia toimintalinjoja, joita meilläkin on tehty, olis ninku se selvä reitti että miten eretähän.”(H2)

6.7 Yhteissuunnittelun etuna pidettiin moniammatillista yhteistyötä

Yhteissuunnittelun etuna pidettiin moniammatillisen yhteistyön tuomaa etua päätöksenteossa. Vastuuta haluttiin jakaa muiden työntekijöiden kanssa. Kun on kyse rahasta, halettiin useampi taho päättämään.

”Mulla ei välttämättä ole mitään mahdollisuutta yksin vaikuttaa sen asiakkaan asioihin. Aina kun on rahasta kysymys on hyvä että siinä on semmoinen moniammatillinen yhteistyö.”(H9)

”Eri näkökannat tulisi huomioitua varmemmin samalla käynnillä.”(H10)

Yhteistyöltä toivottiin mahdollisuutta tuoda oma ammattiosaaminen yhteiseksi hyödyksi. Jokainen asiantuntija koki olevansa hyödyllinen prosessille ja omaavansa jotakin sellaista tietämystä, jota toisilla ei ole.

”Olis hyvä jos olis mahdollista keskustella siinä suunnitteluvaiheessa sen rakennusihmisen kanssa. Että tämmöstähän tämä on teknisesti ja mä sitten voisin ajatella sen avustamisen kannalta. Tai jonkun muun kannalta. Voi olla että se toteutuu ihan ok ilman meitäkin, mutta riski on olemassa ja jos tulee siitä syystä jotakin lapsuksia niin silloinhan se etukäteissuunnittelu on se jonka perään katotaan.”(H9)

”Etua on tosiaan se että tuota tulee monelta puolelta kattottua se asia, että tulee sitä teknistä ja sosiaalista asiantuntemusta.”(H5)

”Ehdottoman tärkeää tiedonsiirron ja tiedonkulun ja näiden kannalta. Saaraan ne asiat hoitumaan joita me ajatellaan ja suunnitellaan mikä on sen asiakkaan kannalta paras vaihtoehto. Jottei tu sitten päällekkäisyyttä.”(H2)

Kunnan työntekijät toivoivat yhteissuunnittelun nopeuttavan ja selkeyttävän päätöksentekoprosessia. Kun on selkeä, nimetty vastuhenkilö, tiedetään, kuka asiaa hoitaa ja keneltä voi kysyä, missä mennään. Näin välttyään monenlaisilta väärinkäsityksiltä, päällekkäisyyksiltä ja informaatiokatkoksilta.

”No mä aattelin että kun mekin tiedettäis mihinä vaiheessa mennään... toivoisin että se vaikka nopeuttais sitä systeemiä, kun nyt joskus tuntuu siltä, että mihinä se menöö se asia... tuntuu että se on hidastakin joskus se asioiden päättäminen - että jos se nopeuttais ja saatais se paras mahdollinen ratkaisu ikäihmisen kannalta.”(H8)

Kodinhoitajat ovat henkilöitä, jotka tuntevat ikäihmisen arjen kaikkein lähimmin. Heidän asiantuntemustaan ei ole käytetty tarpeeksi asuntojen korjauksissa.

”Jotta siinä pitää kuitenkin olla yhteissuunnittelussa että pitää tuntia se ikäihminen että osaa asettua sen ikäihmisen asemahan että ei mee liian nuoren polven kautta sitä suunnittelemaan. Laitetaan suihkut, mutta niitä mumma ei osaa käyttää ollenkaan. Että mennään niiden perusasioiden kautta.”(H2)

Yhteistyötä toivottiin, mutta samanaikaisesti pelättiin, että joukkoon saattaa eksyä henkilöitä, jotka eivät ole yhteistyökykyisiä.

”No tota voishan siitä tietysti häittäkin olla jos ryhmässä on sellasia ihmisiä ketkä tuota tuumaa, hän tekee kaikki, hän johtaa kaikki... ett sen ryhmän pitäis olla yhteistyökykyinen ja -haluinen.”(H1)

Haastatteluissa kävi ilmi, että palavereja ei tahdottu lisää. Toisaalta huomattiin, että palavereilta kyllä säästyttäisiinkin, jos kerralla saataisiin asiat kuntoon.

”Ehkä siitä tietysti tulee lisää tällaisia palavereja että istutaan palavereissa aina... Saatais kerralla kunnollinen, se kyllä säästäis.”(H8)

Haastateltavat kokivat oman ja muiden työrytmin myös erittäin kiireisenä.

”Haitta on tietysti saada ihmiset koolle tähän kiireisen työrytmin aikana. Että aikataulujen yhteensovittamisessa on joskus ongelmia. Että enemmänkin tehtäis yhteistyötä jos nykyinen työelämä olis niin kiireistä... esimerkiksi nykyisellä rakennus-tarkastajalla on hirveet paineet ja just jos se enemmän ehtis näille yhteisille koti-käynneille.”(H5)

Vastauksissa pohdittiin myös sitä, kuinka ikäihminen suhtautuu useampihenkiseen ryhmään. Katoaako ikäihmiseltä itsemääräämisoikeus? Lisäksi haastateltavat miettivät, kuinka vaikeaa oli saada asukas muutosten kannalle, koska ikäihmiset saattoivat joissakin tapauksissa kokea suunnitellut muutokset tarpeettomina.

”Vanhus saattaisi säikähtää runsasta osallistujamäärää ja ajattelisi, etten saa itse määrätä tekemisistäni.”(H10)

Yhteissuunnittelutyöryhmän koon ei tulisi ylittää kolmea henkeä. Kodin ratkaisujen taltioinnissa teknologian hyödyntäminen on tärkeää.

6.8 Koordinoituvastuu nähtiin tarpeellisena

Haastatteluissa kävi ilmi, että ilman yhteistyötä saattaa tapahtua väärinkäsityksiä ja jokin asia saattaa jäädä kokonaan hoitamatta. Vastuuhenkilön puuttuminen saattaa aiheuttaa informaatiokatkoksia, koska luullaan, että joku toinen on hoitanut asian.

”Tästä on nyt jo aikaa, se oli joskus alkukeväästä mulle tuli tietokoneelle viesti että yks naisihminen tarvittis luiskan ja siinä viestissä luki vain että ’tilataan luiska’. Niin siinä oli heti semmonen tulkinnan vara ’tilataan’ että kuka sen tilaa? Mä olin siinä uskossa, että he olivat sieltä joskus aikaisemminkin tilanneet tämmösiä valmiita luiskia, mä olin siinä uskossa, että he hoitavat tämänkin tilauksen, että mä teen sitten vaan päätöksen. Siinä meni kesälomat, siinä meni muutakin aikaa. Mulle soitettiin ja kysyttiin, että missä se luiska viipty? Ja mä olin siihen mennessä kerennyt jo unohtaa sen koko sähköpostin, mikä mulle oli tullut. Mä jouduin miettimään ja soittamaan että ...mikäs asia tää oikein oli ja soitin sitten sille viestin lähettäneelle ihmiselle, että teiltäkö ei tilattukaan sitä? Niin ei, että se jätettiin niinku mun hoitooni. Eli siinä ei ollut tapahtunut yhtään mitään. Mutta jos siinä oltais me kolme neljä ihmistä nokitusten niin siinä pystyis jopa kirjaamaan sen että kuka hoitaa asiaa.”(H1)

Koska asunomuutosprosessi on hyvin monimuotoinen prosessi, on tiedettävä, kuka on vastuuhenkilö. Siksi haastateltavien mukaan tarvitaan henkilö, joka pitäisi langat kässissään ja kutsuisi ryhmän koolle asiakkaan kulloistenkin tarpeiden pohjalta. Hänellä olisi myös viimeisin tieto asiasta. Kun asioista puhuttaisiin yhdessä ja samalla päätettäisiin vastuuhenkilö, kaikilla olisi varmempi olo, että asiat ovat hoidossa. Näin voitaisiin välttyä myös informaatiokatkoksilta. Koordinaattori oli useimpien toive.

”Olis se tässä prosessissa varmaan hyödyks, että olis yks jonka puoleen käännytään.”(H4)

”Olis tavallaan niin kuin vastuuhihmiset niissä muutostöissä kokoajan olemassa. Että ei tuu missään vaiheessa tämmöstä epätietoista oloa, että kuka tätä nyt hoitaa.”(H1)

”Silloin tietäis kaikki ne yhdessä olleet ihmiset, kaikki tietäis, että kenenkä kässissä se asia on, jos tulee kysyttävää, niin sitä vois kysyä tästä ryhmästä keneltä vaan ja hän tietäis osoittaa, että se on nyt sen ihmisen hoidossa, että se tietää. Että siinä niinku asiakas pysyis paremminkin ajan tasalla ja työ hoituis joustavammin eikä asiakas olis hukassa. Koska hukkaan siinä helposti joutuu.”(H1)

7 YHTEISSUUNNITTELUN TYÖKALU

Aikaisemmista malleista, ohjeistoista ja kriteeristöistä selvitettiin ensin tarkemmin niiden tarkoitus ja sisältö. Samalla tutustuttiin mallin käyttötapaan, aiottuun käyttäjään, tekniseen sovellukseen ja aiottuun käyttötilanteeseen. Sen jälkeen määriteltiin ne ominaisuudet, jotka näyttäytyivät hyvinä aikaisemmissa malleissa ja jotka sitten tulivat työn perustaksi. Vaatimukset koskivat helppokäyttöisyyttä käytännön tilanteissa, tarpeellisten toimijoiden yhteistyön mahdollistamista, ikäihmisen tilanteen ja yksilöllisten tarpeiden huomioimista, oleellisten parannuskohteiden tunnistamista ja monentasoisten ratkaisujen mahdollistamista.

Yhteissuunnittelun työkalun kehittämisen pohjana oli aikaisemmin kehitettyjen mallien ja ohjeistojen tarkastelu, yhteissuunnittelun määrittäminen ja kunnassa tehty esikartoitus. Niiden perusteella syntyivät vaatimukset omalle mallille:

- sisältää teorian ja käytännön tietämyksen
- ennakoi ja arvioi tulevia asumistarpeita
- tukee yhteistyötä eri osapuolien kesken
- helppo käyttää
- dokumentoi arviointi- ja suunnitteluprosessin.

Malli luonnosteltiin kaksitasoiseksi:

- 1. taso: tutustuminen ja huomion kohdistaminen (Kartoittava kotikäynti)
- 2. taso: yhteissuunnittelupalaveri, jossa useampi toimija, samalla tehdään perusteellinen kohennustarpeiden selvittäminen (Korjaustarpeiden selvittäminen).

Vaatimusten ja kaksiporaisuuden perusteella syntyivät lomakkeet ja ohjeet yhteissuunnittelupalavereista kunnan työntekijöiden käyttöön. Korjaustarpeiden selvittäminen -lomake muotoiltiin helpottamaan tilannetta, jossa kotikäyntiä tekevä ihminen huomaa asunnossa olevia ilmeisiä korjaustarpeita. Koolle kutsutaan yhteissuunnittelupalaveri ja samalla täytetään yksityiskohtiin menevä lomake asunnon korjaustarpeista. Näin esimerkiksi korjausneuvojalla on käytössään riittävästi informaatiota suunnittelun pohjaksi ja useamman eri ammattiryhmän edustaja voi olla vaikuttamassa tehtyihin päätöksiin. Käynneistä jää dokumentti ikäihmiselle ja Korjaustarpeiden selvittäminen – lomakkeeseen kirjataan tehdyt huomiot ja toimenpide-ehdotukset.

8 PILOTOINTI

Ilmajoella käynnistettiin pilotointi. Pilotoinnin tarkoituksena oli aikaansaada yhteissuunnittelupalavereita, joiden perustana olisivat ikäihmisten luokse tehdyt kartoittavat kotikäynnit. Kotikäynneillä oli tarkoitus käyttää Kartoittava kotikäynti -lomaketta ja yhteissuunnittelupalaverissa Korjaustarpeiden selvittäminen -lomaketta.

Pilotointi käynnistettiin aloituspalaverilla kevättalvella 2007. Aloituspalaverissa esiteltiin alkukartoituksen tulokset ja hahmoteltiin tulevaa pilotointia. Kunnan työntekijät saivat tilaisuuden tutustua tehtyihin lomakkeisiin ja antaa niistä palautetta. Palautetta kerättiin vielä pari viikkoa aloituspalaverin jälkeen. Vasta sitten muotoiltiin pilotoinnissa käytetyt lomakkeet. Niitä muokattiin lopullisiksi pilotoinnista saatujen tulosten perusteella keväällä 2008.

Pilotoinnin suorittivat kunnan työntekijät itsenäisesti pilotointisuunnitelman (Liite 2) mukaisesti huhtikuusta marraskuulle vuonna 2007.

Pilotoinnista saadut kokemukset kartoitettiin ryhmähaastattelun avulla. Haastattelu tapahtui 11.12.2007 Ilmajoen kunnantalolla. Tilaisuuteen osallistui 7 kunnan työntekijää, jotka olivat olleet mukana pilotoinnissa. Kaikki pilotointiin osallistuneet eivät päässeet paikalle, mutta myös heillä oli mahdollisuus vastata haastattelukysymyksiin sähköpostin välityksellä. Sähköpostin välityksellä saatiin 7 vastausta.

8.1 Kokemuksia kartoittavista kotikäynneistä

Kunnan työntekijät haastattelivat yhteensä 21 ikäihmistä ja haastattelujen yhteydessä täytettiin Kartoittava kotikäynti -lomake. Haastattelun tarkoituksena oli olla ennaltaehkäisevä ja siinä selvitettiin mm. ikäihmisten näkemys omasta terveydentilastaan ja asumisestaan. Lisäksi haastattelussa kysyttiin ikäihmisten sosiaalisesta verkostosta ja itsenäisestä selviytymisestä. Haastattelijalla oli myös mahdollisuus arvioida ikäihmisen suoriutumista lähitulevaisuudessa, joka kirjattiin lomakkeeseen.

Ikäihmiset valikoituivat haastatteluun eri tavoin. Osa oli jo kotihoidon asiakkaita, joilla oli tarvetta apuvälineisiin ja kodin muutostöihin. Osa otti itse yhteyttä tai ikäihmisen omaiset ottivat yhteyttä kotipalveluun. Ikäihmisten keski-ikä oli 80 vuotta ja he olivat oman arvionsa mukaan tyytyväisiä omaan asuntoonsa. Heidän terveydentilansa oli tyydyttävä. Suurin osa asui yksin tai puolison kanssa, jotkut myös lastensa kanssa.

Kunnan työntekijöiden näkemyksen mukaan samassa asunnossa asuvien henkilöiden merkitys ikäihmisen selviytymiselle oli yleensä tärkeä ja positiivinen. Monet eivät pärjäisi yksin ja seura katsottiin tärkeäksi mielenterveydelle ja sosiaaliselle kanssakäymiselle. Tuli myös esille, että joskus yhdessä asumisella voi olla huonotkin puolensa: aikuiset lapset saattavat riehua humalassa tai viedä vanhuksen rahat.

Lomakkeen käyttäjät olivat pääosin tyytyväisiä siihen. Lomake oli toiminut hyvin haastattelutilanteessa, tosin pienestä fontista huomautettiin. Haastattelijoiden mielestä lomake auttoi pysymään asiassa ja toimi muistin tukena. Lomakkeen avulla tuli käytyä tärkeimmät asiat läpi. Lomake myös lisäsi kotikäynnin luotettavuutta ja antoi kysyjälle ”valtuudet” kysellä ikäihmiseltä monenlaisia asioita. Lomaketta pidettiin ”virallisen näköisenä dokumenttina”. Ilmajoen kunnan työntekijöiden mielestä valmiilla lomakkeella oli haastattelutilanteessa paljon etuja. Lomake auttoi haastattelijaa pysymään tasapuolisena, koska kaikilta osallistujilta kysyttiin samat kysymykset.

Haastattelussa tuli esille, että ikäihmiset ymmärsivät osan kysymyksistä eri tavalla kuin lomaketta tehtäessä oli ajateltu. Esimerkiksi pienet asunnon korjaustyöt saatettiin ymmärtää napin ompeluna.

Lomakkeen alussa kartoitetaan ikäihmisen terveydentilaa. Kunnan kotihoidon henkilökunta katsoi, että alku voisi olla ”neutraalimpi”. Vaihtoehdoksi ehdotettiin asumistilanteen kartoittamista alussa terveydentilan sijaan.

Kunnan työntekijät kokivat, että ikäihmisten arviot omasta terveydentilastaan ja asunnon kunnosta olivat ristiriitaisia haastattelijan oman arvion kanssa. Monet ikäihmiset olivat vaatimattomia ja tyytyivät vähään.

Kunnan työntekijät saattoivat kohdata ikäihmisen ensimmäistä kertaa. Lyhyt haastatteluhetki ikäihmisen kodissa saattoi jättää todellisen tilanteen arvailujen varaan. Asunnon kunnosta ja korjaustarpeista saattoi tehdä joitakin päätelmiä, mutta monet muut asiat jäivät askarruttamaan.

”Liian lyhyt aika nähdä todellinen tilanne”

”Vaikea arvioida, kun välttämättä se totuus ei tule vanhusten suusta, saattavat osalta esittää erittäin hyvin parempaa kuin ovat..”

”Asiaa olisi riittänyt vaikka kuinka. Ehkä siksi että asiakkaat olivat minulle entuudestaan tuttuja”

8.2 Kokemuksia korjaustarpeiden selvittämisestä

Kun kartoittavalla kotikäynnillä tuli esille, että ikäihmisen asunnossa olisi korjaustarpeita, täytettiin Korjaustarpeiden selvittäminen -lomake joko samalla kotikäynnillä tai ikäihmisen kodissa pidettiin yhteissuunnittelupalaveri, jolloin täytettiin lomake. Korjaustarpeiden selvittäminen tapahtuu käymällä ikäihmisen asunnon kunto läpi perusteellisesti. Täytettyjä lomakkeita kertyi yhteensä 6 kappaletta.

Korjaustarpeiden selvittäminen -lomaketta pidettiin tarpeellisena, mutta osin liian tarkkana. Vastausvaihtoehtoihin kaivattiin monimuotoisuutta: ”kunnossa” tai ”korjaus ehdotuksen” lisäksi olisi hyvä löytyä sellaiset vaihtoehdot kuin ”pitäisi selvittää” ja ”ehdottomasti korjattava”. Lisäksi olisi hyvä löytyä arvio korjausehdotusten kiireellisyydestä. Lomakkeesta puuttui myös kohta, johon yhteissuunnittelupalaverissa sovitut asiat kirjattaisiin.

Lomakkeessa oli joidenkin mielestä liikaa kohtia ja kysymykset olivat liian pikkutarkkoja. Osa taas piti Korjaustarpeiden selvittäminen -lomaketta selkeämpänä kuin Kartoittava kotikäynti -lomaketta. Olisikin tarpeen saada pidemmältä aikaväliltä kokemusta lomakkeiden käytöstä.

Mittojen kirjaamista pidettiin hankalana. Ne haluttiin jättää rakennusalan ihmisille. Sen sijaan turvallisuuskysymyksiä pidettiin erittäin tärkeinä ja ne voisivat olla jo Kartoittava kotikäynti -lomakkeessa, jotta niistä voitaisiin puhua kaikkien ikäihmisten kanssa, ei ainoastaan niiden kanssa, joilla on korjaustarpeita.

Sisäänkäynnin yhteydessä ehdotettiin kysyttäväksi, pääseekö asukas itse ulos ja saako oven ja lukon auki.

ARAN hakukäytännöt saivat osakseen arvostelua. Ehdotettiin, että kun kunnilla olisi vuosittain käytössä rahoitusta, josta voitaisiin nopeasti tehdä rahoituspäätös, työ pääsisi alkamaan tarvittavana ajankohtana. Muutos nykyiseen käytäntöön olisi se, että muuttaman kuukauden hakuajoista luovuttaisiin.

Kaiken kaikkiaan Korjaustarpeiden selvittäminen -lomake sai osakseen enemmän muutosehdotuksia kuin Kartoittava kotikäynti -lomake.

8.3 Yhteissuunnittelupalaverit

Yhteissuunnittelun työvälineen kehittämisen tavoitteena oli yhteistyön lisääminen kunnassa. Yhteistyö kunnan työntekijöiden ja TTS:n välillä oli koko ajan hyvää, vaikka

aloituspalaverin ajankohta siirtyi pitkälle keväeseen ja lomat haittasivat pilotointijaksoa. Yhteistyön tekeminen oli toki ollut tapana, mutta tämäntyyppinen dokumentoitava yhteistyö oli vierasta ja siksi kaikilta vielä harjoittelua.

Ryhmähaastattelussa esitettiin kritiikkiä Ilmajoen kunnan koordinoitua kohtaan: tutkimushanketta koskeva tieto oli hajallaan ja työntekijöillä ei ollut aina käsitystä, missä mennään. Kunnan työntekijät tunsivat, että projektista ei informoitu heitä riittävästi. He odottivat johdolta selkeitä ohjeita. Myöskään koordinoituvastuu ei ollut kenelläkään. Sen sijaan yhteistyötä TTS:n tutkijoiden kanssa pidettiin hyvänä. Myös alkukartoituksessa kävi ilmi tiedonkulun ongelmat. Tämä hanke kuitenkin osoitti, että kunnan työntekijät olivat halukkaita parantamaan käytäntöjään ja tekemään yhteistyötä.

Kunnassa ehdittiin pitää kolme yhteissuunnittelupalaveria, vaikka tavoite oli viisi. Palaverin ideana oli saada useampi ihminen tietoisiksi havaituista ongelmista ja sopia jatkotoimenpiteet. Näin vältetään aiemmassa haastattelututkimuksessa havaittuja tiedonvälitysongelmia ja saadaan dokumentoitua suunnitelma tehtävistä toimenpiteistä ja vastuista. Ilman jatkotoimenpiteitä ikäihmisten asunnoissa ei tapahdu muutosta parempaan suuntaan.

Silloin kun korjausneuvoja oli mukana suunnittelupalaverissa, palaveria pidettiin onnistuneena. Korjausneuvojan roolia pidettiin erittäin tärkeänä.

”Kun mukana korjausneuvoja, niin silloin aina asiat selvisi ja meni eteenpäin.”

”Tärkeä, varsinkin vanhusväestölle, joiden vaikea ajaa asioitaan”

Yhteissuunnittelupalavereita pidettiin yleisesti onnistuneina ja tarpeellisena. Palaverit dokumentoitiin. Jokaisesta palaverista kirjoitettiin yhteenveto, josta käy selville, kenen asioista on kyse ja keitä on ollut palaverissa paikalla. Yhteenvedossa käy myös ilmi tilanne ikäihmisen kotona ja parannusehdotukset. Joissakin tapauksissa kirjattiin myös jatkotoimenpiteet ja niille vastuulliset henkilöt.

Lomakkeiden säilyttämistä pidettiin tärkeänä. Eriäviä näkökohtia syntyi kuitenkin siitä, missä lomake säilyisi parhaiten.

Suunnittelupalavereihin osallistuneiden määrää kommentoitiin. Haastateltavien mielestä palaverissa voi olla maksimissaan kolme henkilöä, mikäli ikäihminen itse on palaverissa mukana. Liian suuri ryhmä koettiin raskaana ja ikäihmisen kannalta jopa pelettavana.

8.4 Esimerkkejä toteutuneista yhteissuunnittelupalavereista

Ilmajoki-case I ”Ammeen poisto”

Ella on 76-vuotias ja asuu puolisonsa kanssa omakotitalossa. Talo on viihtyisä ja avara rintamamiestalo. Ella itse arvioi terveydentilansa huonoksi, lähinnä on ongelmia muistamisen kanssa. Avohoidon ohjaajan arviointi on seuraava: ”Yhdessä pariskunta vielä suoriutuu kotona asumisessa, mutta jos jommankumman tila huononee, he ovat pulassa”.

Avohoidon ohjaaja oli tehnyt kotikäynnin ja täyttänyt kartoittava kotikäynti -lomakkeen, jossa asunnon muutostarpeita oli tullut esille, lähinnä ammeen poisto. Myös korjaustarpeiden selvittäminen -lomake oli täytetty.

Suunnittelupalaveriin ja asunnon muutostöiden arviointiin osallistuivat avohoidon ohjaaja, korjausneuvoja, kodinhoitaja ja pariskunta.

Ehdotettuja toimenpiteitä:

- ammeen poisto (kumpikin puoliso vielä pääsee ammeeseen)
- tukikahva ammeen yläpuolelle
- liukuestemattoja lattialle

- öljykattilan uusiminen
- ikkunoiden uusiminen.

Toimenpiteisiin on mahdollista hakea ARAn rahoitusta. Pariskunnalle jätettiin hakemus, jotta he voivat keskustella siitä tyttärensä kanssa.

Case 2 ”Pesutilakorjaus”

75-vuotias Anja asuu poikansa kanssa omakotitalossa. Hänen miehensä on terveyskeskuksessa hoidossa. Talossa on tehty valtion korjausavustuksilla mittavia korjauksia noin 10 vuotta sitten, mutta talossa on vielä puulämmitys. Naisen liikuntakyky on heikentynyt ja hän käyttää rollaattoria. Poika on sairauseläkkeellä. Avohoidon ohjaajan arviointi: ”Anja haluaa asua omassa kodissaan mahdollisimman pitkään ja pärjäisi siellä, jos tilanne pysyisi tällaisena”.

Fysioterapeutti ja kodinhoitaja tekivät kartoittavan kotikäynnin ja täyttivät kartoitettava kotikäynti -lomakkeen. Korjaustarpeiden selvittäminen -lomake oli myös täytetty. Suunnittelupalaveriin ja asunnon muutostöiden arviointiin osallistuivat avohoidon ohjaaja, fysioterapeutti, rakennusneuvoja, Anja ja hänen poikansa.

Ehdotettuja toimenpiteitä:

- uusi lämmitysjärjestelmä
- pesutilojen ja WC:n remontti (vessaan ei pääse rollaattorilla)
- kunnalliseen viemärointiin liittyminen

Sovitaan, että kunta ottaa yhteyttä Vanhustyön keskusliiton korjausneuvojaan suunnitelmien ja piirrosten laatimiseksi. Sen jälkeen haetaan ARAn rahoitusta.

Case 3 ”Putket kuntoon”

Olavi (80 vuotta) on ottanut yhteyttä avohoidon ohjaajaan, minkä johdosta kodinhoitaja on tehnyt ennaltaehkäisevän kotikäynnin.

Olavi asuu yksin omakotitalossa, joka on remontoitu noin 15 vuotta sitten. Hänen liikuntakykynsä on hyvä. Olavi selviytyy kotona ilman apua ja hän haluaa asua kotona. Olavin ongelma on, että talvisin talon vesiputket jäätyvät, minkä johdosta hän harkitsee muuttoa muualle.

Asuntoon tehtiin korjaustarpeiden selvittäminen. Suunnittelupalaveriin osallistuivat avohoidon ohjaaja, fysioterapeutti, rakennusneuvoja ja kodinhoitaja.

Suunnittelupalaverin yhteydessä todettiin, että putket sijaitsevat kylmässä tilassa, jossa ne helposti jäätyvät talvella. Korjausneuvoja selvitti, voidaanko putket vetää sisätiloihin, jolloin kellarissa oleva osuus jää pois käytöstä. Putkifirma teki korjaukset, jotka maksoivat noin 300 €. Kunnan sosiaalitoimi antoi 150 € avustuksen.

Yhteenveto toteutuneista yhteissuunnittelupalavereista

Yhteissuunnittelun esimerkkeinä olevissa tapauksissa palaverit pidettiin ikäihmisen kotona. Tämä osoittautui parhaaksi käytännöksi, koska samalla kotikäynnillä voitiin sekä kartoittaa korjaustarve että sopia tarvittavat korjaustoimenpiteet. Palavereissa havaittiin erilaisia korjaustarpeita, joiden pohjalta tehtiin suunnitelmat niiden toteuttamisesta. Tutkimuksen aikana saatiin kuitenkin vain yhdestä esimerkistä tieto, että suunnitellut toimenpiteet oli toteutettu.

8.5 Ilmajoen malli Klubi 75

Ilmajoen kunnassa heräsi halu kehittää TTS:n tutkimuksen pohjalta oma toimintamalli, jonka nimeksi valikoitui Klubi 75. Tässä mallissa Ilmajoen kunnan terveys- ja sosiaali-

toimi kutsuu kaikki 75 vuotta 2008 täyttävät ilmajokiset viettämään ennaltaehkäisevää päivää Kotokartanon päiväkeskukseen. Klubi 75 käynnistyy keväällä 2008.

Ennaltaehkäisevään päivään kutsutaan jokainen kuntalainen, joka saavuttaa 75 vuoden iän 2008. Päivän aikana tarjotaan mahdollisuus tarkistuttaa terveydentila kokonaisvaltaisesti sekä ennaltaehkäisevästi. Kutsun mukana ikäihminen saa kyselyn, joka palautetaan mukana seuraavalla palautuskuorella. Kyselyssä on käytetty pohjana TTS:n Kartoittava kotikäynti lomaketta, mutta siihen on lisätty terveydentilaa koskevia kysymyksiä. (liite 5) Kyselyssä saatujen arvioiden perusteella tehdään kotikäynti korjaustarpeiden selvittämiseksi.

Klubi 75 päivään sisältyy:

- terveydentilanteen kartoittaminen terveydenhoitajan haastattelun ja tutkimusten (esim. RR sekä tarvittavat laboratoriotestit) avulla
- fyysisen toimintakyvyn testaaminen kuntahoitajan tai fysioterapeutin yksilöllisessä ohjauksessa (Berg tasapainotesti, Toimiva-testi jne.)
- ryhmäliikuntatuokio, kotiin kirjallinen liikuntaresepti
- sosiaalisen tilanteen selvitys sekä ohjeita tulevaisuutta ajatellen avohoidonohjaajan haastattelussa
- suun kunnan tarkastus
- yhteisluentoja terveellisestä ruokavaliosta, liikunnan vaikutuksesta terveyden ylläpidossa sekä palvelujärjestelmien ja asumisvaihtoehtojen esittelyä.

Klubi 75 toimii erinomaisesti ennaltaehkäisevässä mielessä. Sen sijaan asunnon kunnan arvioinnin jättäminen ikäihmisen oman arvion varaan on riittämätöntä. Klubi 75 vaatisikin hyvin toimiakseen tuekseen kotikäynnin, jolloin keskityttäisiin asuntoon.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

9.1 Vanhuuteen varustautuminen aloitettava ajoissa

Esikartoituksessa selvisi, että kunnan työntekijät näkevät oman roolinsa olevan innostaa ikäihmisiä asunnon korjauksiin. Muutoksia on vaikea tehdä ja siksi niiden aikaansaaminen vaatii työntekijöiltä markkinointitaitoa ja asukkailta sulattelua. Joskus asunnon korjausten puolesta puhutaan vuosia, ennen kuin ikääntynyt on kypsä niiden tekemiseen. Haastatteluvastauksista kävi ilmi, että asukkaan tarpeet tulisi huomioida paremmin asuntoja korjattaessa. Asukkaan tarpeiden huomioiminen edellyttää, että kunnan työntekijöillä on käsitys vanhusten tarpeista ja toiveista. Ne voi saada selville vain kysymällä niitä ikääntyneiltä itseltään.

Yhteistyö edellyttää asiakkaaseen eli tässä tapauksessa ikäihmiseen ja hänen asumiseensa tutustumista. Jotta kaikki kunnan ikäihmiset voisivat saada saman kohtelun, olisi hyvä, että heidän luoksensa ehdittäisiin tehdä kotikäynti kunnan työntekijöiden toimesta. Kotikäynnillä voitaisiin tarkastella asumista ikääntymisen näkökulmasta ja näin herätellä asukasta huomaamaan mahdolliset muutostarpeet. Ilmajoen kunnassa ei ollut aiemmin käytössä ehkäiseviä kotikäyntejä, joten ennalta ehkäisevä työ ei saavuttanut kaikkia kuntalaisia. Se koettiin puutteena. Ehkäisevien kotikäyntien puuttuminen asetti kunnan ikäihmiset epätasa-arvoiseen asemaan. Kotikäynneillä tehtävää ikäihmisten olosuhteisiin tutustumista varten Suomessa on kehitelty monenlaisia malleja. Myös muualla maailmassa on aloitettu ennaltaehkäisevää työtä ikäihmisten parissa. Kotikäyneistä on saatu hyvää palautetta. Häkkisen (2005) mukaan esimerkiksi Tanskassa ehkäisevät kotikäynnit vähensivät ikäihmisten tarvetta käyttää sosiaali- ja terveystalveta; sekä lääkärisäkäynnit että sairaalajaksot vähenivät. Lisäksi hoitokotiin sijoittuminen siirtyi myöhemmäksi.

Peruskorjauksen yhteydessä olisi hyvä tehdä myös ikäihmisen asumista parantavat muutostyöt. Muutostyöt ja korjaukset on tärkeä arvioida yhdessä käyttäjän kanssa. Lisäksi olisi hyvä, jos muutostyöt voitaisiin tehdä ennakoiden, ei ns. hätäratkaisuna. Asukkailla tulee olla todellisia vaihtoehtoja valittavanaan, jotta voidaan puhua valinnasta. Tämä edellyttää yhteissuunnittelua, mutta myös asiantuntemusta kunnan taholta. On keskityttävä asuntojen asuttavuuden ja toimivuuden parantamiseen ikäihmisten tarvelähtökohdista käsin elinympäristöä unohtamatta. Lähtökohdana on asukkaan elämä kokonaisuutena ja siihen liittyvät toiminnot.

On tärkeää, että ikääntymiseen alettaisiin varustautua riittävän aikaisin. Haastattelussa kävi ilmi, että myöhäisessä vaiheessa aloitettu asunnonmuutosprosessi ei aina suju ikäihmisen ohjaamana ja juuri hänen toiveidensa mukaisesti, koska huonokuntoinen ei jaksa tai ei halua osallistua asuntoa koskeviin ratkaisuihin. Tästä näkökohdasta käsin on perusteltua puhua ikäihmisten asuntoja koskevistä muutostöistä jo varhaisemmassa vaiheessa. Samaan lopputulokseen ovat tulleet myös Kivilehto ym. (2006, s.52) todetessaan, että ikäihmisiä tulisi rohkaista harkitsemaan asuntojensa muutostöitä varhaisessa vaiheessa. Tarpeet ilmenevät usein tilanteessa, jolloin henkilö kotiutetaan sairaalasta ja huomataan, että hän ei pärjää kotonaan ilman muutostöitä. Olisi parempi, että voitaisiin vähitellen varautua tuleviin tarpeisiin esimerkiksi normaaliin kunnossapitoon liittyvien korjauksien yhteydessä. Turvallisuus- ja toimivuusnäkökohdat voitaisiin huomioida ennaltaehkäisevässä mielessä: parantamalla kodin turvallisuutta voitaisiin välttyä monelta sairaalareissulta ja parannettaisiin ikäihmisen elämän laatua. Samalla aiheutuisi myös kunnalle mittavat säästöt. Esimerkiksi porraskaiteen asentaminen saattaa ehkäistä kaatumisen. Kaatumisen seuraukset lisäävät asunnon muutostarpeita ja palvelun tarvetta.

Resursseja tulisikin kohdentaa vaiheeseen, jossa ei vielä ole ongelmia ja ihmiset jaksaisivat osallistua päätöksentekoon. Jos asunnot alun perin suunniteltaisiin esteettömiksi, vähenisivät asumisen liittyvät ongelmat. Uusia asuntoja ei myöskään rakenneta tarpeita vastaavaa määrää, siksi olemassa olevalla asuntokannalla ja sen toimivuudella ikäihmisen asuntona on merkitystä. Millaisilla ratkaisuilla voidaan asunto muuttaa myös ikäihmisen asuttavaksi, on kysymys, jonka ratkaiseminen vaatii yhteistyötä ja asiantuntemusta. Erityisesti kaivattiin teknistä asiantuntemusta. Monissa tutkimuksissa on havaittu, että riittävän kattavilla ja riittävän aikaisiin tehdyillä muutoksilla voidaan viivyttaa ikäihmisen laitokseen siirtymistä (mm. Levón, 1995).

Maaseudun haja-asutusalueilla on omat ominaispiirteensä ikäihmisten asuntomuutoksissa. Naapureiden merkitys korostuu. Kaupungeissa naapurit saattavat jäädä vieraksi, mutta maaseudulla useimmat naapurit tunnetaan jo vuosien takaa ja heistä huolehditaan usein myös silloin, kun vanhuus saapuu. Tässä mielessä maaseutu tarjoaa ikäihmiselle inhimillisen sosiaalisen ympäristön. Naapurit saattavat olla sukulaisia tärkeämpi voimavara ikäihmisen henkiselle hyvinvoinnille, jotta asumisen jatkuminen on mahdollista. Samoin Kyllönen ja Kurenniemi (2003, s.35.) ovat havainneet, että kontaktit eri-ikäisiin naapureihin ovat tärkeitä. Tällä tavalla välittyy sosiaalisten kontaktien ohessa menneiden vuosikymmenten tieto eteenpäin. Tätä taustaa vasten maaseudun haja-asutusalueiden asuntojen korjaaminen on erityisen perusteltua.

Ilmajoen kunnassa käynnistettävä Klubi 75 toiminnan tarkoituksena on tuoda ennaltaehkäisevä työ kaikkien ikäihmisten ulottuville. Vuonna 2008 75 vuotta täyttävät ovat Ilmajoen ensimmäinen klubiryhmä.

9.2 Kartoittava kotikäynti yhteissuunnittelun perusta

Kun pohdittiin, millä tavalla ikäihmisen asuntomuutostarpeet tulisi kartoitettua ja samalla dokumentoitua ja minkälainen työväline voisi toimia yhteissuunnittelun apuvälineenä, muotoiltiin kotikäynnin avuksi ns. kartoittava kotikäynti -lomake aiempien mallien pohjalta. Kartoittava kotikäynti -lomakkeesta pyrittiin tekemään lyhyt ja helppokäyttöinen (ks. liite 3). Kartoittavalla kotikäynnillä läpi käydyt asiat toimivat asunnon muutostarpeiden herättelijänä, joiden pohjalta eri ammattiryhmien yhteissuunnittelu käynnistyy. Kotikäynnin aikana keskustellaan ikäihmisen elämästä kokonaisuutena, ei vain hänen asunnostaan. Erityisesti maaseudun haja-asutusalueilla asukasta ja asuntoa ei voida tarkastella erillisinä, vaan asukkaan elämää ja asumista on tarkasteltava kokonaisuutena. Ennaltaehkäisevään työhön tulisi kunnissa varata riittävästi varoja. Lisäksi kunnissa pitäisi pystyä vastaamaan kartoittavalta kotikäynnillä esiin tulleisiin tarpeisiin.

Kartoittavan kotikäynnin tueksi syntyi luontevasti korjaustarpeiden selvittäminen -lomake (liite 4), jossa käydään ikäihmisen koti kohta kohdalta läpi. Lomakkeen avulla huomio kohdistetaan asunnon kriittisiin kohtiin, jotka ilman lomaketta saattaisivat jäädä huomiotta. Lomake auttaa asunnon arviointiin tottumatonkin työntekijää jäsentämään asumisen ongelmakohtia ja huomaamaan korjaustarpeita.

Esikartoituksessa kysyttiin asunnon muutostöihin osallistuvien tahojen käsityksiä yhteissuunnittelusta. Haastateltavat ymmärsivät yhteissuunnittelulla sitä, että kokoonnutaan yhteen suunnittelemaan jotakin. Yhteissuunnittelu haluttiin pysyväksi käytännöksi, jopa niin, että siihen pitäisi velvoittaa lain voimalla. Haastateltavat eivät pitäneet kaikkien yhteistyötaitoja parhaina mahdollisina. Niitä tulisikin voida parantaa esimerkiksi työkaluttuuria muuttamalla tai koulutuksen avulla.

Korjausneuvojen työtä pidettiin arvokkaana. Vanhustyön keskusliiton korjausneuvojat hoitavat tällä hetkellä maakuntajaon mukaisesti muodostettuja alueita ja ovat erittäin kiireisiä. Kuntien tilannetta helpottaisi, jos jokaisessa kunnassa olisi oma korjausneuvoja tai pienemmällä kunnilla yhteinen korjausneuvoja. Korjausneuvojatoiminnan li-

sääminen vaatii tuekseen poliittista päätöksentekoa. Saadut tulokset voidaan tulkita siten, että teknistä osaamista ja korjausneuvontaa pitäisi lisätä, ei suinkaan vähentää.

Useissa haastatteluissa kaivattiin koordinaattoria ohjaamaan toimintaa. Yhden henkilön tulisi tietää, mikä on kulloinenkin tilanne. Hän voisi koota tarpeen mukaan eri asiantuntijoista koostuvan ryhmän asuntojen korjauksen suunnitteluun. Engeström (2004, ss.66–67) on sitä mieltä, että neuvottelevaa solmutyöskentelyä ei voi määrätä tai johtaa yksipuolisesti mikään osapuoli. Esikartoituksesta kävi kuitenkin ilmi, että koordinaattoria pidettiin edellytyksenä yhteissuunnittelun onnistumiselle. Myös ikäihmisen tai hänen omaistensa läsnäolo näissä palaverissa on suositeltavaa, tietenkin ikäihmisen kunnon ja toiveiden mukaisesti. Koordinaattorin tehtäväksi jää ratkaista erilaisten asiantuntijoiden tarpeellisuus yhteissuunnittelupalaverissa, riippuen korjausten laajuudesta. Yhden kahvan kiinnittämiseen ei välttämättä ole syytä rakentaa moniammatillista yhteistyötä.

Yhteissuunnittelupalavereita ehdittiin pitää Ilmajoella pilottijakson aikana vain kolme, vaikka korjaustarpeiden selvittäminen -lomakkeita täytettiinkin kuusi. Näin olle kokemukset yhteissuunnittelusta jäivät vielä vähäisiksi. Yhteissuunnittelu paransi tiedonkulkua, mutta lisäsi yksittäisen työntekijän työtaakkaa. Kun kartoittavista kotikäynneistä tulee osa normaalia toimenkuvaa, sille varataan aikaa, eikä sitä koeta rasitteena.

Pilotointijaksoa voidaan pitää liian lyhyenä tämän tyyppiselle hankkeelle. Kokeemukset siitä, toteutuivatko suunnitellut korjaustoimenpiteet, jäivät osittain puuttumaan. Lisäksi kunnan työntekijöiden tuli tehdä pilotointiin liittyvät kotikäynnit ja suunnittelupalaverit oman kiireisen työn ohella. Tämä tietysti osaltaan heikensi tutkimushankkeeseen sitoutumista. Yhteisten palaveriaikojen löytäminen on myös vaikeaa, jos sille ei etukäteen varata tilaa työntekijöiden päiväohjelmassa. On selvää, että uudistuksia tehtäessä ikääntyneiden asumisasioiden suunnittelussa mukana olevan henkilökunnan on sitouduttava hankkeeseen. Lisäksi johdon tulee järjestää resursseja uudistustyölle.

Pilotointiin osallistuvat henkilöt edustivat terveydenhoitoalan ja sosiaalialan osaamista, sen sijaan rakennusalan edustajia olisi kaivattu enemmän mukaan. Työntekijät kokivat asumisasiat vaikeiksi: oli vaikea nähdä asumiseen liittyviä yksityiskohtia ja niiden korjaustarpeita. Tähän koulutus voisi tuoda parannusta. Lisäksi korjausneuvojen määrää lisäämällä tuettaisiin kunnan muiden sektoreiden työtä.

9.3 Riittävä asiantuntemus edellytyksenä hedelmälliselle yhteistyölle

Ilmajoen kunnan työntekijät kaipasivat enemmän tietoa ikäihmisten asumiseen liittyvistä erityispiirteistä. Haluttiin tietää, minkälaisia muutoksia suositellaan ja mitä kaikkea voidaan tehdä ikäihmisten asunnoissa. Näin haluttiin välttää epäonnistuneet ratkaisut, joista useimmilla haastateltavilla oli kokemuksia. Tämä voisi onnistua oppaan, ohjeen tai tiedotteen avulla. Riittävä asiantuntemus on edellytyksenä hedelmälliselle yhteistyölle. Opas olisi tarpeellinen ikäihmisten asuntomuutosten parissa työskenteleville. Myös koulutus nähtiin tarpeellisena. Se voisi tapahtua erilaisten teemapäivien avulla. Tällöin voitaisiin käydä lävitse arkea helpottavia toimenpiteitä, joilla parannetaan esteettömyyttä ja toimivuutta ja helpotetaan ikäihmisen arkea. Myös apuvälineiden tuntemus koettiin työntekijöiden ammattitaitoa lisäävänä. Esiin nousi myös tarve ikäihmisille ja heidän omaisilleen suunnatulle hakukäytäntöjen oppaalle. Samaan johtopäätökseen on päätynyt myös Sorri (2006) havaitessaan, että korjausrakentamishankkeen läpiviemisessä voisivat apuna olla erilaiset oppaat, joissa hankkeen eri vaiheet vastuineen olisi kuvattu selkokielellä. (Sorri, 2006, ss.137–138.)

Kaikki eivät ole yhtä taidokkaita ryhmätyöskentelijöitä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että yhteissuunnittelusta pitäisi luopua, koska kaikki eivät osaa työskennellä yhdessä.

Yhteistyöhön voi oppia. Johnson ja Johnson (2002, ss.126–127.) toteavat yhteistoiminnallisesta oppimisesta, että mitä enemmän osallistujat välittävät yhteisestä tavoitteestaan, sitä useammin he ovat eri mieltä ja sitä kiivaammin he väittelevät.

Ristiriitoja ei tule poistaa, vaan ne kannattaa selvittää. Siten luodaan positiivinen yhteistyön ilmapiiri. Yksittäisiä ongelmia tärkeämmiksi nousee pitkän aikavälin yhteistyösuhde. Yhdessä tapahtuvalla ongelmanratkaisulla voi olla koko yhteisölle myönteinen vaikutus. Olisi sääli, jos työntekijöiden innovatiiviset ratkaisut jäisivät vain yhden ihmisen haltuun. Hyväksi havaitut käytännöt tarvitsevat foorumin, jossa ne voidaan jakaa muiden työntekijöiden kanssa, jotta niistä muodostuisi käytäntöjä mahdollisimman usealle. Yhteistyön ilmapiiri vaatii tuekseen kunnan panoksen, jotta yhteistyöstä voisi tulla rakentava toimintamalli kunnan eri sektoreille. Yhteistyön ilmapiirin saavuttamiseksi on aktiivisesti työskenneltävä. Yhteistyön tekeminen edellyttää aikaa sen tekemiseksi ja suunnitelmallisuutta. Tällöin yhteistyöstä muodostuu yhteissuunnittelua.

9.4 Ideaaliprosessi

Tässä tutkimus osoitti, että usein korjaustarpeiden kartoituksessa ollaan pahasti myöhässä. Kuntien tulisi aloittaa kartoittavat kotikäynnit riittävän aikaisin, jotta muutoksiin voitaisiin varautua ja hakemusten tekemiselle olisi riittävästi aikaa. Tämä palvelisi sekä ikäihmisiä että kuntaa. Sairaalasta kotiutuminen ei ole paras ajankohta ryhtyä asunnon remontointiin.

Kartoittava kotikäynti vaatii tuekseen korjaustarpeiden selvittämisen silloin, kun asunnossa on ilmeisiä korjaustarpeita. Kotikäynnillä arvioidaan asunnon kunto ja siksi juuri kotikäynti on arvokas. Ihmisen toimintakykyä voidaan kartoittaa toki muuallakin, kuin kotona. Päivittäisistä askareista selviytyminen selviää kuitenkin parhaiten ikäihmisen omassa kodissa.

Yhteistyö edellyttää mukana olevien osapuolten sitoutumista yhteiseen päämäärään. Erityisen merkittävään rooliin tämän tutkimuksen valossa nousi kunnan johdon panostus ja osallistuminen hankkeeseen. Kunkin työntekijän työtehtävät tulisi määritellä tarkasti, jotta yhteistyöllä olisi edellytykset. Johdon pitäisi ottaa koordinoituvastuu tai nimetä erillinen koordinaattori toiminnalle. Koordinaattori on toiminnan onnistumisen kannalta oleellinen. Lisäksi työntekijät tarvitsevat ajallisia resursseja kartoittavien kotikäyntien tekemiseen ja yhteissuunnittelupalaveriin.

Ideaaliprosessi käynnistyy yhteisellä aloitusseminaarilla, jossa kerrotaan yhteissuunnittelun tavoitteet ja esitellään työvälineet: kartoittava kotikäynti ja korjaustarpeiden selvittäminen. Tilaisuudessa esitellään toiminnalle koordinaattori ja sovitaan pelisäännöt. Prosessin kannalta olisi hyvä, jos aloitusseminaarin oheen voitaisiin järjestää koulutusta asumisasiosta. Tämän tutkimuksen valossa asumisasioihin kaivattiin lisää tietoa. Tarkoituksena ei ole kouluttaa kaikista kunnan työntekijöistä asumisen asiantuntijoita, vaan kohdentaa huomio asumisen keskeisiin kohtiin. Aloitusseminaarin lisäksi kerran vuodessa tapahtuva koulutustilaisuus toisi esteettömyysasiat esille säännöllisesti.

Kartoittava kotikäynti on hyvä tehdä 65+ ikäisten kuntalaisten luokse. Näin jokainen kuntalainen saa tasa-arvoisen kohtelun. Kartoittavalla kotikäynnillä ilmenneiden asunnon korjaustarpeiden johdosta täytetään joko samalla korjaustarpeiden selvittämisen -lomake, jonka jälkeen pidetään yhteissuunnittelupalaveri tai tehdään uusi kotikäynti, johon osallistuu ikäihmisen ja mahdollisen omaisen lisäksi korjausneuvoja ja joku terveys- ja sosiaalialan edustaja. Tällä kotikäynnillä kirjataan korjaustoimenpiteet ja sovitaan jatkotoimista. Molemmilla kotikäynneillä täytetään kyseisiä kotikäyntejä varten kehitetyt lomakkeet, jotka jäävät dokumentiksi tehdystä kartoituksesta ja selvityksestä. Yhteissuunnittelupalaverista kirjoitetaan lyhyt yhteenveto korjaustarpeiden selvittämisen lomakkeeseen. Siitä tulee ilmetä mitä on havaittu, mitä on sovittu ja kuka vie asioita

eteenpäin. Lisäksi sovitaan uusintakäynti esimerkiksi puolen vuoden päähän, jolloin käydään läpi asunnon muutosprosessi.

9.5 Jatkotutkimusaiheet

Kun kartoittavat kotikäynnit kunnissa aloitetaan, on tarpeen selvittää niiden hyötyä eri näkökulmista: ikäihmisten kokemuksia kotikäynnin hyödystä hänelle itselleen ja työntekijöiden arviota kotikäyntien toteuttamisesta. Oliko mitattavissa olevaa hyötyä, esim. selviytyikö ikäihminen pidempään omassa kodissaan, kun hänen luokseen tehtiin kartoittava kotikäynti, joka johti toimenpiteisiin? Koska kunnat toteuttavat ennalta ehkäisevää työtä eri tavoin, voitaisiin kartoittaa parhaat käytännöt ja tutkia, millaisia kustannuksia niistä aiheutuu. Yhteissuunnittelun onnistumiseen vaikuttavat monet asiat. Olisi tarpeen tutkia, onko jokainen työntekijä saanut äänensä kuuluviin palavereissa, onko yhteissuunnittelu poistanut informaatiokatkoksia, kuinka ikäihminen on kokenut yhteissuunnittelun ja onko vetäjä selviytynyt koordinoinnista?

Ilmajoen tulosten perusteella näytti siltä, että korjausratkaisuihin, esteettömyyteen ja apuvälineiden tuntemukseen kaivattiin lisäkoulutusta. Tarvittaisiin selvitystä siitä, mikä on tilanne sosiaali- ja terveystalouden kouluissa. Saavatko opiskelijat riittävästi tietoa ikäihmisen esteettömästä asumisesta ja erilaisista apuvälineistä.

Koska pilotointijakso oli hankkeen laajuuteen ja vaikuttavuuteen nähden lyhyt, olisi tarpeen saada lisää kokemuksia luoduista lomakkeista. Kiinnostavaa olisi haastatella kunnan työntekijöitä esimerkiksi vuoden päästä ja selvittää samalla, kuinka esimerkkeinä olleiden yhteissuunnittelupalavereiden suhteen on toimittu. Olivatko suunnitellut korjaustoimenpiteet toteutuneet? Alkuvuodesta käynnistyvä Klubi 75 -toiminta kaipaa myös tarkempaa kartoitusta.

LÄHTEET

- Aaltola, J. & Valli, R. (2001). Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Alkula, R., Malin, A. & Reisbacka, A. (1994a). Vanhusten omatoimisuuden ja turvallisuuden edistäminen asumisessa. Esitutkimus, osa I. Kuluttajaviraston julkaisusarja 18/94.
- Alkula, R., Malin, A. & Reisbacka, A. (1994b). Vanhusten omatoimisuuden ja turvallisuuden edistäminen asumisessa. Esitutkimus, osa II. Kuluttajaviraston julkaisusarja 19/94.
- Aura, S., Horelli, L. & Korpela, K. (1997). Ympäristöpsykologian perusteet. Porvoo: WSOY.
- Engeström, Y., Engeström, R. & Vähäaho, T. (1999). When the center does not hold: The importance of knotworking. In: S. Chaiklin, M. Hedegaard & U.J. Jensen (ed.) Activity theory and social practice: Cultural-historical approaches. Aarhus: Aarhus University Press, 345-348.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1996). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Grönfors, M. (1982). Kvalitatiiviset kenttätutkimusmenetelmät. Porvoo: WSOY.
- Hallitusohjelma. (2007). Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 19.4.2007. [Viitattu 22.1.2008] Saatavissa: <http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/hallitusohjelma-painoversio-040507.pdf>
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2000). Teemahaastattelu. Tampere: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (1997). Tutki ja kirjoita. Helsinki: kirjayhtymä.
- Häkkinen, H. & Holma, T. (2004). Ehkäisevä kotikäynti – tuki vanhuksen kotona selviytymiselle. Valtakunnallisen kehittämishankkeen tulokset ja kokemukset. Suomen kuntaliitto. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Häkkinen, H. (2005). Kokemuksia ehkäisevistä kotikäynneistä vanhuksille. Erytisryhmien asumisturvallisuuden kehittäminen. Seminaariesitys 26.9.2005. [Viitattu 4.1.2007] Saatavissa: <http://iea-consulting.fi/spek/k/erityis/Hakkinen.ppt>
- Ilmajoki. (2006). Lyhyt kuvaus historiasta nykypäivään. [Viitattu 7.12.2006] Saatavissa: <http://www.ilmajoki.fi/historia.asp>
- Jacobsen, S. (2005). Elämäntapapohjaista senioriasumista. Teoksessa: Tuppurainen, Y. (toim.) Tulevaisuuden senioriasuminen. (TSA) –hanke. Loppuraportti. Oulu: Oulun yliopistopaino, 49-56.
- Johnson, D. & Johnson R. (2002). Yhteistoiminnallinen ongelmanratkaisu. Teoksessa: P. Sahlberg, & S. Sharan, (toim.) Yhteistoiminnallisen oppimisen käsikirja. Helsinki: WSOY, 119-126.
- Junnonen, J-M. & Kärnä, S. (2005). Asumisen nykytila ja kehittämisen haasteet. [Viitattu 3.1.2007] Saatavissa: <http://www.kiinteistoliitto.fi/asunto2010/raportit/>

- Kasanen, P. (2004). (ed.) Elderathome. The prerequisites of the elderly for living at home: Criteria for dwellings, surroundings and facilities. Final report. TTS Institute's Publication 393. Helsinki: Edita Ltd.
- Kivilehto, S. & Väisänen, K. (2004). Development challenges. In: P. Kasanen, (ed.) Elderathome. The prerequisites of the elderly for living at home: Criteria for dwellings, surroundings and facilities. Final report (36-39). TTS Institute's Publication 393. Helsinki: Edita Ltd.
- Kivilehto, S., Lybeck, T., Roos, I. & Rytkönen, (2006). Ikäihmisten itsenäinen asuminen maaseudulla – edellytyksiä ja haasteita. Tutkimus Padasjoella ja Töysässä. Työtehoseuran raportteja ja oppaita 24.
- Kuula, A. (1999). Toimintatutkimus: kenttätöitä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Vastapaino.
- Kyllönen, E. & Kurenniemi, M. (2003). Asunto ja elämänkaari. Katsaus asumisen laatua koskevaan tutkimukseen. Stakes raportteja 23.
- Kyngäs, H. & Vanhanen, L. (1999). Sisällön analyysi. Hoitotiede-lehti. Vol, no 1/99 (3-12.)
- Levón, B.-V. (1995). Muutos parempaan. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, Stakes. Aiheita 10/1995. 105 s. ISBN 951-33-0057-9
- Mella, T. (2000). Ikääntyneiden toimintakykymittaukset ELVI (Elämisen välineitä ikääntyville) -hankkeessa. Lapin yliopiston monitieteinen tutkimus- ja kehittämishanke. [Viitattu 18.10.2005] Saatavissa: <http://www.ulapland.fi/files2002112715424elvi2000.pdf>
- Moilanen, L. (1995). Ryhmähaastattelu työyhteisössä. Tiedonkeruun ja vaikuttamisen väline. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Olsbo-Rusanen, L. & Väänänen-Sainio, R. (2003) Ikäihmisten asuminen ja palvelut paremmiksi. Selvitys ikääntyvien kotona asumisen kehittämiseen liittyvistä toimenpiteistä. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Pietilä, V. (1976). Sisällön erittely. Helsinki: Gaudeamus.
- Rissanen, L. (1999). Vanhenevien ihmisten kotona selviytyminen. Yli 65-vuotiaiden terveys, toimintakyky ja sosiaali- ja terveystieteiden koettu tarve [electronic document]. University of Oulu: Kansanterveystieteen ja yleislääketieteenlaitos, 1999. [Viitattu 22.10.2005] Saatavissa: <http://herkules.oulu.fi/isbn9514254414/>
- Sonkin, L., Petäkoski-Hult, T., Rönkä, K. & Södergård, H. (1999). Seniori 2000. Ikääntyvä Suomi uudelle vuositukselle. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra. (Sitra 233). Helsinki: Yliopistopaino.
- Sorri, L. (2006). Korjausneuvonta ja –avustukset sekä apu kiinteistöjen kunnostus- ja huoltotöissä seniorien näkökulmasta. Teoksessa: Tuppurainen, Y. (toim.) Tulevaisuuden senioriasuminen. (TSA) –hanke. Loppuraportti. Oulu: Oulun yliopistopaino.
- Tilastokeskus. (2006). Väestöennuste. [Viitattu 15.1.2007] Saatavissa: http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2003). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Vanhusten ja vammaisten asunnot. (2006). Valtion asuntorahasto. [Viitattu 8.1.2006] Saatavissa: <http://www.ara.fi/default.asp?node=1257&lan>

- Vilkko, A. (2001). Koti mielessä. Teoksessa V. Jarva, & P. Korvela, (toim.) Koti tieteiden risteyksessä. 110 vuotta kotitalousopettajien koulutusta . Juhlaseminaari 15.1.2001. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen julkaisuja 9. Helsinki: Yliopistopaino, 56.
- Välikangas, K. (2006). Kuntien toiminta ikääntyneiden kotona asumisen ja palvelujen kehittämisessä. Ympäristöministeriö. Suomen ympäristö 21/2006. Helsinki: Edita Prima oy.

Liite I. Teemahaastattelun kysymykset

TEEMAHAASTATTELU

1. Kuvaile Ilmajokea kuntana? Mikä on ikäihmisten osuus kunnan väkiluvusta?

Muutostyöprosessi

2. Kuinka Ilmajoella on tähän mennessä hoidettu ikäihmisten asuntomuutokset?
3. Mitkä tahot osallistuvat tällä hetkellä ikäihmisten asunnon muutostyöprosessiin?
4. Mitkä tahot voisivat osallistua?
5. Kuinka ikäihminen itse osallistuu asunnonmuutosprosessiin?
6. Miten sinä olet osallistunut ikääntyvien asuntomuutoksien suunnitteluun tai toteuttamiseen?
7. Kuvaile jotakin asuntomuutosprosessia, jossa olet ollut itse mukana?

Yhteistyö

8. Minkälaista yhteistyötä ikääntyvän asunnonmuutostyöprosessiin osallistuvilla eri tahoilla on?
9. Minkälaista yhteistyötä pitäisi olla?
10. Onko mielestäsi hyötyä, että eri ammattiryhmien edustajat tekevät yhteistyötä ikäihmisten asuntomuutoksissa?

Yhteissuunnittelu

11. Mitä ymmärrät yhteissuunnittelulla?
12. Minkälaista käytännön yhteissuunnittelu voisi olla?
13. Miten kuvailemasi yhteissuunnittelu onnistuisi?
14. Kuinka tärkeäksi arvioit eri toimijoiden yhteistoiminnan?
15. Mitä etua ikäihmisten asuntojen muutostyöprosessissa voisi olla yhteissuunnittelusta?
16. Mitä haittaa yhteissuunnittelusta voisi olla?
17. Kuka tai mikä taho olisi mielestäsi sopivin koordinoimaan yhteissuunnittelua?
18. Voisiko jokainen taho toimia koordinaattorina?
19. Vapaa sana

Liite 2. Pilotointisuunnitelma

Tavoite

Pilotoinnin tavoitteena on tukea ikäihmisen kotona selviytymistä ja ennakoida selviytymiseen liittyviä riskejä. Samalla kehitetään Ilmajoen kunnan työntekijöiden toimintaa ikäihmisten asunomuutoksissa.

Toiminnan kehittämisessä nähdään ensiarvoisen tärkeänä yhteissuunnittelu. Kunnassa tehdyn esikartoituksen mukaan yhteissuunnittelu haluttiin pysyväksi käytännöksi. Yhteissuunnittelun toivottiin edesauttavan kaikkien ikäihmisten asunomuutoksissa mukana olevien asiantuntemuksen hyödyntämistä. Haastatteluista kävi myös ilmi, että ilman selkeitä käytäntöjä ja koordinoituvastuuta yhteissuunnittelu ei voisi onnistua.

Pilotoinnissa käynnistetään yhteissuunnittelupalaverit. Saatujen kokemusten perusteella pyritään löytämään toimiva ja kustannustehokas työtapo toteuttaa kartoitettavia kotikäyntejä ja niiden perusteella käynnistytävää yhteissuunnittelua osana sosiaali- ja terveystoimen normaalia työtä.

Mahdolliset hyödyt

Ikäihmiselle

- o ikäihmisen asunomuutosta suunnittelee moniammatillinen työryhmä, mikä on aina asiakkaan etu
- o asunomuutosprosessin varhentaminen, jolloin ikäihminen kykenee osallistumaan päätöksentekoon
- o dokumentointi (asiakkaalle ja omaisille jää käynnistä dokumentti)
- o ikäihmiset saadaan ohjattua palvelujen piiriin (tiedotustehtävä)
- o ikäihmisten turvallisuudentunnetta voidaan lisätä ja ehkäistä tulevia ongelmia

Kunnalle

- o tiedonvälitysongelmat vähenevät
- o työntekijän työ rikastuu ja monipuolistuu, jolloin työssä jaksaa paremmin
- o mahdollisuus saada jokaisen asiantuntemus käyttöön ja muiden tiedoksi, jolloin oma ammatti-identiteetti vahvistuu ja työntekijä kokee olevansa tarpeellinen ja arvokas työyhteisön jäsen
- o yhteissuunnittelu lisää kaikkien asiantuntemusta (toisilta työntekijöiltä voi oppia uusia asioita)
- o kunnan palvelurakennetta voidaan kehittää saatujen tietojen perusteella
- o dokumentointi (käynneistä jää kunnalle dokumentti)

Työvälineet

- o Kartoittava kotikäynti –lomake
 - Kartoittava kotikäynti toimii ennaltaehkäisevässä mielessä kartoittaen ikäihmisen fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia sekä asuinoloja. Kartoittava kotikäynti –lomaketta käyttävät kaikki ikäihmisten luona kotikäynnin tekevät kunnan työntekijät
- o Korjaustarpeiden selvittäminen –lomake
 - paneudutaan yksityiskohtaisemmin asunnon toiminnallisuuteen
- o ohjeistus kotikäynnille ja yhteissuunnittelupalaverille
- o tilastointilomake (jatkokehittelyä varten).

Kenelle kotikäynnit on tarkoitettu?

75 vuotta täyttänyt Ilmajoen kunnan asukas, joka ei vielä ole säännöllisesti sosiaali- ja terveystalvelujen piirissä.

Tarvittavat henkilöresurssit

- yhteyshenkilö
 - o yhteyshenkilö on vastuullinen henkilö, joka tietää missä mennään ja huolehtii, että yhteissuunnittelupalaverissa sovitut toimenpiteet on suoritettu (uusi kotikäynti, puhelinsoitto tms.)
 - o yhteissuunnittelupalaverin kutsuu koolle yhteyshenkilö
 - o yhteyshenkilö arkistoi täytetyt lomakkeet
- ikäihmisten asunomuutosasioissa mukana olevat työntekijät
 - o käyttävät Kartoittava kotikäynti –lomaketta kotikäynnin yhteydessä
 - o jos kotikäynneillä ilmenee asunomuutostarpeita, täytetään Korjaustarpeiden selvittäminen –lomake tai kutsutaan koolle yhteissuunnittelupalaveri, jossa lomake täytetään
 - ▶ tavoitteena on vähintään kuusi yhteissuunnittelupalaveria

Aikataulu

Keväällä 2007

- pilotointi

- o maaliskuu 2007 aloituskokous (TTS mukana)
- o huhtikuu – syyskuu 2007 Kartoittavat kotikäynnit ja yhteissuunnittelupalaverit

Syksyllä 2007

- yhteissuunnittelupalaverihein osallistuneiden mielipiteet kartoitetaan

- o kokemuksia yhteissuunnittelusta
- o kokemuksia kotikäynneistä
- o kokemuksia lomakkeista
- o parannusehdotuksia yms.

Ohjeet Kartoittavan kotikäynnin tekijälle

- o haastattelutilanteesta pyritään luomaan mukava ja lämminhenkinen tilaisuus
- o korostetaan luottamuksellisuutta ja vaitiolovelvollisuutta
- o haastattelussa voidaan edetä muussakin järjestyksessä, kuin lomakkeessa on edetty
- o mukaan otetaan esitteitä ja muuta aineistoa, jota voidaan jättää ikäihmiselle (esim. kunnan palvelutarjonta)
- o ikäihmisen kanssa tehdään sopimus jatkotoimenpiteistä (Kartoittava kotikäynti -lomake pitää sisällään sopimuksen)
- o mikäli asunnossa on korjaustarpeita, täytetään Korjaustarpeiden selvittäminen –lomake tai kysytään ikäihmiseltä halukkuutta osallistua jatkosuunnitteluun (=yhteissuunnittelupalaveri), ikäihmisen puolesta tai ohella suunnittelupalaveriin voi osallistua myös hänen edustajansa (esim. omainen)
- o käynnin jälkeen täytetään tilastointilomake, johon kootaan keskitetysti tietoja tehdyistä kotikäynneistä (tärkeää jatkokehittelyssä).

Ohjeet yhteissuunnittelupalaverille

- tilaisuus, jossa jokainen työntekijä voi tuoda oman osaamisensa muiden käyttöön (ikäihminen saa käyttöönsä siten parhaan mahdollisen osaamisen)
- poistaa informaatiokatkoksia ja edistää yhteistyötä
- yhteyshenkilö kutsuu palaverin koolle ja valitsee sopivimmat henkilöt työryhmään
 - jos on kyseessä isommat asunnon korjaustyöt, mukana on aina rakennustoimen edustaja tai korjausneuvoja
 - kotikäynnin tekijä on aina yksi ryhmän jäsen
 - muut jäsenet tarpeen mukaan
- palaveri kestoksi voidaan arvioida yksi tunti, jolloin käydään läpi, mitä ikäihmisen luona on tullut esiin tai tehdään ikäihmisen asunnosta korjaustarpeiden selvittäminen
- palaverissa mietitään kullekin ikäihmiselle sopivat ratkaisut
- yhteissuunnittelupalaveri on foorumi, jossa
 - kuullaan muiden työntekijöiden mielipiteitä
 - opitaan uutta toisilta työntekijöiltä
 - opitaan jakamaan tietoa
 - jaetaan vastuu muiden työntekijöiden kanssa
 - löydetään ratkaisu ikäihmisen ongelmiin
 - dokumentoidaan sovitut asiat
- yhteyshenkilö kokoaa yhteissuunnittelupalaverin annin ja informoi tarvittavia tahoja
- yhteissuunnittelupalaverissa sovitut asiat ovat korjausneuvojan suunnittelutyön pohjana.

KARTOITTAVA KOTIKÄYNTI

(Rasti oikeaan vaihtoehtoon)

Nimi

Terveydentila

1. Millainen on mielestänne terveydentilanne?

- hyvä
- tyydyttävä
- huono

2. Millainen on liikuntakykynne?

- hyvä
- tyydyttävä
- huono

Mielenvirkistys

3. Teettekö jotakin seuraavista asioista?

- lukeminen
- TV:n katselu
- radion kuuntelu
- käsityöt
- puutyöt
- kalastus, metsästys tai marjastus
- pihatyöt
- kotiaskareet
- liikunta ja ulkoilu
- ystävien tapaaminen
- taidenäyttelyt, teatteri, elokuvat, konsertit
- hengelliset tilaisuudet
- muu, mikä? _____

4. Mistä harrastuksesta olette luopunut vuoden kuluessa?

5. Minkälaista ajankulua kaipaisitte?

6. Minkälaiset ulkoilumahdollisuudet teillä on?

- hyvät
 - haluaisin ulkoilla, mutta en voi, koska
-

Sosiaalinen verkosto

7. Kuinka usein osallistutte toimintaan kodin ulkopuolella (esim. päiväkeskukset, kerhot, srk:n tilaisuudet, kirjasto, ohjattu liikunta)?
- päivittäin
 - viikoittain
 - kuukausittain
 - harvemmin kuin kerran kuukaudessa
 - en koskaan
 - en koskaan, mutta haluaisin osallistua** _____
8. Kuinka usein teillä vierailaan tai te käytte jonkun toisen luona?
- päivittäin
 - viikoittain
 - kuukausittain
 - harvemmin kuin kerran kuukaudessa
 - ei koskaan
 - ei koskaan, mutta haluaisin**

Itsenäinen selviytyminen

9. Selviydtekö omin voimin seuraavista tilanteista?
- tuolilta/sängystä ylös nousemisesta
 - liikkumisesta asunnossa
 - kylvystä/suihkusta
 - liikkumisesta ulkona
10. Selviydtekö omin voimin seuraavista toiminnoista?
- kaupassakäynnistä
 - pankkiasioista
 - kevyistä kotitöistä (ruoan valmistus, imurointi, tiskaus, pyykinpesu)
 - raskaista kotitöistä (ikkunoiden pesu, mattojen tamppaus, puulämmitys, lumityöt, pihan hiekoitus)
11. Missä haluaisitte saada apua?
-

Asuminen ja ympäristö

12. Miten asutte?
- yksin
 - puolison kanssa
 - jonkun muun kanssa _____

13. Mitä varusteita asunnossanne on?

- vesijohto
- viemäri
- wc
- suihku
- sähkö

14. Oletteko tyytyväinen nykyiseen asuntoonne?

- kyllä
- ei

15. Oletteko ajatelleet, että asunnossanne voitaisiin tehdä joitakin seuraavista muutoksista?

- kynnysten poisto
- tukikaiteiden asennus
- luiska portaiden tilalle/viereen
- valaistuksen lisääminen
- keittiön kunnostaminen
- pyykinpesumahdollisuuksien parantaminen
- ovien levennys
- ammeen poisto
- peseytymistilojen rakentaminen
- wc:n rakentaminen
- muu, mikä? _____

16. Käytättekö jotakin seuraavista apuvälineistä?

Haluaisin kokeilla

☐ kävelykeppi	☐
☐ rollaattori	☐
☐ pyörätuoli	☐
☐ turvapuhelin	☐
☐ tukikahva	☐
☐ kuulolaite	☐
☐ näkemistä helpottava apuväline	☐
☐ jotain muuta, mitä _____	

17. Kuinka pääsette asioille kodin ulkopuolelle? (esim. kauppaan, apteekkiin tai terveysasemalle)

- kävellen
- omalla autolla
- sukulaisten/tuttavien kyydissä
- julkisilla kulkuneuvoilla
- muuten, miten? _____

Turvallisuus

18. Mitkä seuraavista turvallisuuteen liittyvistä asioista on teidän kohdallanne kunnossa?

- puhelin
- turvapuhelin
- palovaroitin
- häkävaroitin

- turvajärjestelmä
- ulko-oven varusteet (ovisilmä, turvalukko, postiluukku)
- sähkölaitteet ja johdot ehjiä
- päivittäin tarvittavat käyttöesineet helposti saatavilla
- lääkkeiden säilytys
- tukevat taloustikkaat
- lattiat liukastumattomia
- matoissa liukesteet
- kulkureitit vapaat
- sähköjohdot kiinnitetty ja pois tieltä
- wc- ja pesutilojen lattioilla liukesteet
- wc-tiloissa tukikahvat ja kaiteet
- yövalot
- turvallinen ja helppokäyttöinen lämmitysjärjestelmä

19. Mitä mieltä olette nykyisestä elämäntilanteestanne ja asuinympäristöstänne?

20. Millaista apua ja tukea haluatte, jotta voisitte asua kotona itsenäisesti?

21. Haastattelijan huomiot

22. Terveiset kunnalle

YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET (tämä osio jää haastattelijalle) ____/____200__

Taustatiedot

Asiakas _____ Syntymävuosi _____

Osoite _____

Puhelin _____

Sukupuoli

- nainen
 mies

Asumismuoto

- omakoti- tai maalaistalo
 rivitalo
 kerrostalo

Haastattelija: _____

Haluatteko, että seuraaviin tahoihin otetaan yhteyttä?

	<i>Haastateltava ottaa itse yhteyttä</i>	<i>Haastattelija ottaa yhteyttä</i>
Omalääkäriin	☐	☐
Kotisairaanhoidon	☐	☐
Kotipalveluun	☐	☐
Tukipalveluihin	☐	☐
Sosiaalityöntekijään	☐	☐
Apuvälinetarpeen arviointiin	☐	☐
Asunnon muutostöiden arviointiin	☐	☐
Kunnan päiväkeskukseen	☐	☐
Eläkeläisjärjestöön	☐	☐
Yksityiseen palveluntuottajaan	☐	☐
Seurakuntaan	☐	☐
Kuntoneuvolaan	☐	☐
Muuhun, mihin _____	☐	☐

Lisäksi sovittiin, että kotikäynnin suorittaja/sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön edustaja **soittaa/ei soita** haastateltavalle noin kahden kuukauden kuluttua ja tiedustelee sovittujen asioiden toteutumisesta (tarpeeton yliviivataan).

SUOSTUMUS

Suostun siihen, että

haastateltavan sosiaali- ja terveyspalvelujen tarpeen niin edellyttäessä haastattelija voi ottaa yhteyttä esim. sosiaali- ja terveydenhuollon viranhaltijaan (esim. omalääkäri tai sosiaalityöntekijä) ja että

tällä kotikäynnillä haastattelu- ja yhteenvetolomakkeeseen kirjattuja tietoja voidaan palvelujen tarpeen niin edellyttäessä siirtää sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilasasiakirjoihin, esimerkiksi hoito- ja palvelusuunnitelmaan. Suostumusta tietojen tallentamiseen ei välttämättä tarvita silloin, kun kartoitettava kotikäynti on vakiintunut osa kunnan kotipalvelun tai kotisairaanhoidon toimintaa.

Lisäksi tietoja voidaan käyttää kunnallisen suunnittelun pohjana henkilöllisyyteni paljastumatta.

Päivämäärä

Haastateltavan allekirjoitus

YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET (tämä osio jää haastateltavalle) ____/____200__

Taustatiedot

Asiakas _____ Syntymävuosi _____

Osoite _____

Puhelin _____

Sukupuoli

- nainen
 mies

Asumismuoto

- omakoti- tai maalaistalo
 rivitalo
 kerrostalo

Haastattelija: _____

Haluatteko, että seuraaviin tahoihin otetaan yhteyttä?

	<i>Haastateltava ottaa itse yhteyttä</i>	<i>Haastattelija ottaa yhteyttä</i>
Omalääkäriin	☐	☐
Kotisairaanhoidon	☐	☐
Kotipalveluun	☐	☐
Tukipalveluihin	☐	☐
Sosiaalityöntekijään	☐	☐
Apuvälinetarpeen arviointiin	☐	☐
Asunnon muutostöiden arviointiin	☐	☐
Kunnan päiväkeskukseen	☐	☐
Eläkeläisjärjestöön	☐	☐
Yksityiseen palveluntuottajaan	☐	☐
Seurakuntaan	☐	☐
Kuntoneuvolaan	☐	☐
Muuhun, mihin _____	☐	☐

Lisäksi sovittiin, että kotikäynnin suorittaja/sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstön edustaja **soittaa/ei soita** haastateltavalle noin kahden kuukauden kuluttua ja tiedustelee sovittujen asioiden toteutumisesta (tarpeeton yliviivataan).

SUOSTUMUS

Suostun siihen, että

haastateltavan sosiaali- ja terveyspalvelujen tarpeen niin edellyttäessä haastattelija voi ottaa yhteyttä esim. sosiaali- ja terveydenhuollon viranhaltijaan (esim. omalääkäri tai sosiaalityöntekijä) ja että

tällä kotikäynnillä haastattelu- ja yhteenvetolomakkeeseen kirjattuja tietoja voidaan palvelujen tarpeen niin edellyttäessä siirtää sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilasasiakirjoihin, esimerkiksi hoito- ja palvelusuunnitelmaan. Suostumusta tietojen tallentamiseen ei välttämättä tarvita silloin, kun kartoitettava kotikäynti on vakiintunut osa kunnan kotipalvelun tai kotisairaanhoidon toimintaa.

Lisäksi tietoja voidaan käyttää kunnallisen suunnittelun pohjana henkilöllisyyteni paljastumatta.

Päivämäärä

Haastateltavan allekirjoitus

Kartoittavan kotikäynnin pohjalta tehtävä

KORJAUSTARPEIDEN SELVITTÄMINEN

Asiakas: _____

Päivämäärä: _____

Asuntotyyppi: OKT Rivitalo Kerrostalo _____ krs

Asunnon koko _____ m² ja kerrosluku _____

Liitteet (esim. asunnon pohjakuva tai piirustus): _____ kpl

Piha-alue **Kunnossa****Korjaustarve**

- yhteys kadulta asuntoon
- kulkuväylien leveys
- ulkovalaistus

Muuta huomioitavaa (kiireellisesti korjattava, vaatii lisäselvitystä yms.)

Sisäänkäynti **Kunnossa****Korjaustarve**

- portaat
- kaiteet ja käsijohteet
- ovi (leveys ja avautuminen)
- kynnyks
- valaistus
- kuisti
- tuulikaappi

Muuta huomioitavaa (kiireellisesti korjattava, vaatii lisäselvitystä yms.)

Eteinen **Kunnossa****Korjaustarve**

- kulkuväylä
- istuin
- laskutaso
- naulakko
- säilytystila
- valaistus

Muuta huomioitavaa (kiireellisesti korjattava, vaatii lisäselvitystä yms.)

Keittiö **Kunnossa****Korjaustarve**

- ovi
- kynnys
- vesi ja viemäri
- jätehuolto
- kalustekorkeus
- keittiökalusteet (kunto, sijoittelu)
- työtaso
- valaistus
- pistorasiat
- muut materiaalit
- tulisijat
- koneet (kunto, sijoittelu)
- taloudessa on seuraavat koneet:
 - o sähköliesi
 - o kaasuliesi
 - o astianpesukone
 - o jääkaappi
 - o pakastin
 - o mikroaaltouuni
 - o liesituuletin
 - o kahvinkeitin

Muuta huomioitavaa (kiireellisesti korjattava, vaatii lisäselvitystä yms.)

Peseytymistilat ja wc **Kunnossa****Korjaustarve**

- ovi
- kynnys
- mitoitus
- wc-istuin
- pesuallas
- hana
- laskutila
- käsisuihku
- suihku
- tukikahva
- lattiamateriaalit (liukumattomuus)
- säilytyskaluste
- valaistus
- siivottavuus

Muuta huomioitavaa (kiireellisesti korjattava, vaatii lisäselvitystä yms.)

Kodinhoito ja pyykinpesu**Kunnossa****Korjaustarve**

- tila
- likapyykin säilytys
- pyykin kuivaus
- siivouskomero
- valaistus
- koneet (kunto, sijoittelu)
- taloudessa on seuraavat koneet:
 - o pyykinpesukone
 - o kuivausrumpu
 - o kuivauskaappi

Muuta huomioitavaa (kiireellisesti korjattava, vaatii lisäselvitystä yms.)

Makuuhuone**Kunnossa****Korjaustarve**

- ovi
- kynnys
- sänky
- kulkuväylä sängylle
- säilytyskalusteet
- sängyn korotus
- pintamateriaalit
- yleisvalaistus
- lukuvalo
- siivottavuus

Muuta huomioitavaa (kiireellisesti korjattava, vaatii lisäselvitystä yms.)

Huomioita asunnon muista tiloista (sauna, parveke yms.)

Yhteissuunnittelupalaveri

Osallistujat _____

Päivämäärä _____

Vastuhenkilö _____

Tilannekatsaus

Sovitut toimenpiteet

Rahoitus

Sovittu kontrollikäynti
